Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ БОЛОН КПСС-эй БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ ОРГАН

...1921 оной ...21-һээ гарана. | № 299 (18622) | 1990 оной декабриин 29, суббото | Сэн 3 мүн.

СССР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съезд

ХАРАА ШЭГЛЭЛ ШЭЛЭГДЭЭШЬЕ ҺАА...

...27-до СССР-эй ...тын тушаалда ...зидент М. С. Гор... ...һан Г. И. Яна... ...урые һунгаха, ...ховно Соведэй ...дхэхэ талаар ...дуудай нюусаар ...эгдэ эхилээ. ...овай түрүүлэл... ...дэнии үнгэргэгдөө. ...генерал-полковник ...үгэ үгтэбэ. Со... ...Афганистан ...эхилһээр 11 жэ... ...дашарамдуулан, ...тэндэ ...Совет Армиин ...сержантнуудай, ...офицернүү... ...болон ал... ...дурасхаалые ...бэ. ...мэдээсэл ...СССР-эй финан... ...В. С. Павловта ...байгаа ...Президентын ба ...Соведэй даалга... ...һэн хүдэл... ...хоолоор хан... ...хэлсээ ...союзна респуб... ...хэлсээнүүдтэ гар ...гэжэ съезд... ...даалгаг... ...гэжэ министр хэ... ...социально-эко... ...байдалые тогтони... ...талаар 1991 оной ...хэлэхэ болоо ...ямар нютагууд... ...байһанһаань ...предприятинүү... ...ажахын хэлсээ... ...хүдэлмэриие ...дүүргэхэ ту... ...республиканууда‌й ...түлөө... ...нэгэдэхи квартал... ...соёлой эмхи ...мүн тэрэшэлэн ...ажаһуудалай хэ... ...бэ элшэ ...зүйлнүүдээр тү... ...хангагдаха ёһотой гэжэ союзна зургаанууд ба республиканууд мэдэрээ.

Үнэ сэнгүүдые бүрилдүүлхэ талаар нэгэн һаналда ороһон политика бэелүүлхэ хэрэгтэй гэжэ Союзай болон республикануудай хоорондо хэлсэгдээ. Гадаадын экономическа ба валютын политика хамтаараа бүридхэхэ тухай хэлсэгдээ. Энээнэй урда тээ абтаһан шиидхэбэринүүдэй ёһоор, 1991 оной январиин 1-һээ худалдэн абалгын оптово шэнэ сэнгүүдые ба тарифуудые хүсэндэнь оруулха тухай союзай болон республикануудай хоорондо хэлсэгдээ. Ороной гүрэнэй бюджедтэ 50—55 миллиард түхэриг дуталдахаар байна. Энэнь мүнөө жэлэй хэмжээнһээ бага болоно.

Гэхэтэй хамта энэ хэлсээе бэлдэхэ үедэ Союзай болон республикануудай хоорондо олзо доход хубаарилга тухай ехэ шухала асуудалаар хэлсээн туйлагдаагүй гэжэ министр мэдээсэбэ. Россин Федерациин, Украинын ба Белоруссиин газар дээрэ бүхы олзо доходой 90 процентнь бэелүүлэгдэдэг юм. РСФСР-эй газар дээрэ худалдагдаһан, байгуулагдаһан бүхы юумэн РСФСР-эй мэдэлэй тиимэһээ эдэ бүхы нөөсэнүүд Россин Федерациин һанаашаар хэрэглэгдэхэ ёһотой гэжэ Хуулинууд соогоо тоолодог. Россин Федерацитай хэлсээн туйлагдажа шадаагүй.

Тиимэһээ Союзна програмнуудые, манай ороной экономикые финансова нөөсэнүүдээр хангаха асуудал шиидхэгдэхэ аргагүй болоно. Иимэ хэлсээнэй туйлагдаагүй байхада, бусад бүхы союзна республиканууд Россин Федерациинхидал адли хуулинуудые батлан абаха зэргэтэй болоно гэжэ министр тэмдэглэбэ.

Союзна хэлсээнэй баталагдаха болотор бусад бүхы союзна республикануудтай туйлагдаһан хэлсээнэй ёһоор баталагдаһан хэмжээнүүдые байһан зандань үлөөхые Россин Федерацитай, Прибалтикын республикануудтай хөөрэлдөөнүүдые үргэлжэлүүлхэ һанаатайбди гэжэ СССР-эй финансын министр үгынгөө түгэсхэлдэ хэлэбэ. Съезд дээрэ энэ асуудалые дэмжэхые гуйнабди гэбэ.

Удаань **М. С. Горбачёв** үгэ хэлээ. Нүхэр Павловай мэдээсэһэн асуудал тухай хэлэхэдээ, республикануудай хүтэлбэрилэгшэдэй уулзалга дээрэ иимэ асуудал гараһан юм гэжэ тэрэ хэлэбэ. Экономикодо орёо хүшэр байдалай тохёолдоод, яаралтай хэмжээнүүдые абаха хэрэгтэй болоод, 1991 оной саг зуурын хэлсээн тухай хөөрэлдөөнэй боложо байхада ямар хандаса шэлэхэ ёһотойб гэһэн асуудал тиихэдэ табигдаа һэн. Олонхи республикануудай шэлэһэн хандасые зүбшөөжэ, тэрэниие саг зуурын хэлсээнэй үндэһэ һуури болгохо, бүхы хараа шэглэлнүүдые тодорхойлхо гэһэн асуудал тиихэдэ табигдаа һэн. Энэ шэглэлээр хүдэлхэ хэрэгтэй гэжэ хэлсээ һэмди. 1991 оной түсэбые болон бюджедые бүридхэхэ талаар байдалые зүбшэн хэлсэхэдээ. Россин Федерациин хүтэлбэрилэгшэдэй шэлэһэн хандасын баталагдаа һаань, продукци худалдажа абтаһан олзо доходые хубаарилха арга оньһондо хубилалтануудые оруулха баатай болохобди гэжэ республикануудай зарим хүтэлбэрилэгшэд уулзалга дээрэ хэлээ һэн. Нэгэн адли үнэ сэнгүүдэй үндэһэ һуури дээрэ ажахын хэлсээнүүдэй 80 шахуу процентын баталагдаад байхада, Россин Федерациин нүхэдэй шэлэһэн хандасын баталагдаа һаань, гансашье экономико бэшэ, мүн Союз һандаран һалаха удхатай.

Комиссида хүдэлһэн нүхэдһөө мэдээсэл абаад, Силаевтай дары түргөөр уулзахыень даалгаа һэм. Гэбэшье тэрэ уулзалга дээрэ хараа шугам хубилаагүй.

Союзна программануудта мүнгэ һомололгодо Россин бюджедһээ 23,4 миллиард түхэриг орохо болоо. Энэнь мүнөө жэлэй хэмжээнһээ 119 миллиардаар бага. Орон соохи байдал зүбшэн хэлсэхэдээ, Союзна хэлсээ баталха болотор СССР-эй Конституцида ба хуулинуудта зүришэхэгүй, этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдэйнь хэмжээгээр абтаһан республикануудай хуулинууд хүсэндөө байха гэжэ бэшээ һэмди. Хуулинуудай, тэрэ тодо налогууд тухай хуулиин үндэһөөр 1991 оной түсэб ба бюджет бүридхэхэ хүдэлмэри ябуулагдана. Съездын иимэ шиидхэбэринүүдэй бии байхада хараа шугамаа хубилгаха ёһотойбди гэжэ Россин нүхэд ойлгоногүй.

Богони тогтоолой проект съездын үзэмжэдэ табиха һанаатайб. Нэгэдэхеэр, хүдэлмэриин ябаса тухай мэдээсэл хараада абаха, энэ хүдэлмэриие түгэсхэхэ талаар оруулагдаһан дурадхалнуудые һайшааха.

Хоёрдохёор. Тогтонижоруулгын ниитэ Союзна ба республиканска бюджедһээ гадуурхи жасануудые байгуулха талаар Указ богони болзорто гаргахыень Президентдэ дурадхаха.

Гурбадахяар. 1991 оной түсэб ба бюджедые 1991 оной январиин 10 болотор хаража үзөөд, баталхыень СССР-эй Верховно Соведтэ даалгаха.

Дүрбэдэхеэр, Союзна хуулинууд болон баталан абтаһан нормативна актнуудые наринаар хүтэлбэри болгон, финансова зургаанууд ба налогой инспекцинүүд ажал ябуулгадаа финансова ниитэ нэгэн политика бэелүүлхэ ёһотой.

Иимэ даалгабариие тогтоол болгон баталхые съездые гуйнаб гэбэ.

Саашань депутадууд бүгэдэ арадай дуугаа үгэлгэ (СССР-эй референдум) тухай Хуулиин проектые зүбшэн хэлсэжэ эхилбэ. Энэ документ ороной Верховно Соведэй комиссинууд болон комитедүүдтэ наринаар шэнжэлэгдэһэн, пленарна заседани дээрэ бүхы талаһаа зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

Бүгэдэ арадай дуугаа үгэлгэ (СССР-эй референдум) тухай Хуули зүбшэн хэлсэгдэнгүйгөөр, бүхы дээрээ баталан абтаба. Баталан абтаһан сагһаань хойшо тэрэниие хүсэндэнь оруулха тухай тогтоол депутадууд һайшааба.

СССР-эй вице-президентын тушаалда дурадхагдаһан Г. И. Янаев дуугаа үгэлгын үедэ хэрэгтэй дуу абажа шадаагүй гэжэ тоололгын комиссиин түрүүлэгшэ **Ю. А. Осипьян** мэдээсэбэ.

Дахин **М. С. Горбачев** үгэ хэлэхэдээ, энэл съезд дээрэ вице-президент тухай асуудал шиидхэхэ хэрэгтэй гэбэ. Вице-президентээр һунгахын тула Геннадий Иванович Янаевай кандидатурые дахин оруулнаб гэжэ тэрэ хэлээ. Түрүүлэгшээр һуугшын дурадхалаар, нюусаар дуугаа үгэхэ бюллетеньдэ Г. И. Янаевай кандидатурые оруулха шиидхэбэри абтана.

СССР-эй арадай депутадые бусааха гурим тухай СССР-эй Хуулиин проект тухай асуудалые депутадууд зүбшэн хэлсэжэ эхилнэ. Арадай депутадуудай Соведүүдэй хүдэлмэриин, хүтэлбэриие ба өөһэдөө өөһэдыгөө хүтэлбэрилгые хүгжөөхэ асуудалнуудаар СССР-эй Верховно Соведэй комитедэй түрүүлэгшэ **Н. Д. Пивоваров** ба тус хуулиин проектээр съездын редакционно комиссиин хүтэлбэрилэгшэ **А. А. Денисов** мэдээсэлнүүдые хээ. Съезд СССР-эй арадай депутадуудые бусааха гурим тухай Хуулиин проектые гол түлэб һайшааба.

Съезд зүблэхэ зүйлэй удаадахи асуудалые зүбшэн хэлсэжэ эхилнэ. Олонхиин дуугаар **Н. С. Трубин** СССР-эй Генеральна прокуророор баталагдаба. **В. Ф. Яковлев** СССР-эй Дээдын Арбитражна сүүдэй Түрүүлэгшээр һунгагдаа.

СССР-эй финансын министрэй мэдээсэлээр ба СССР-эй Президентын хэлэһэн үгөөр тогтоолой проект арадай депутадуудай үзэмжэдэ табигдаа һэн гэжэ түрүүлэгшээр һуугша мэдээсэбэ.

Депутадууд **А. К. Орлов, М. А. Бочаров, А. Г. Чехоев, Б. В. Мирошин, В. В. Бушуев, Б. М. Эргашев, Ю. В. Скоков, Н. А. Назарбаев** гэгшэд тус документые зүбшэн хэлсэлгэдэ хабаадаа.

Орон соохи онсо байдалые хараада абан, 1991 оной экономическа хэлсээ бүрилдүүлгые саашадань үргэлжэлүүлхэ ёһотойбди гэжэ М. С. Горбачёв хэлэбэ.

Съезд олонхиин дуугаар тус тогтоолые баталан абаба. 1991 оной саг зуурын экономическа хэлсээ бэлдэхэ талаар хүдэлмэриин ябаса, мүн Союзай болон республикануудай бюджедүүдые бүрилдүүлхэ үедэ тохёолдоһон хүшэр хүндэ байдал тухай СССР-эй Президентын мэдээсэлые депутадууд анхаралдаа абаа гэжэ тэрээн соо заагдана. Энэ хүдэлмэриие 1991 оной январиин 10 болотор дүүргэхые съезд СССР-эй Президентдэ ба Федерациин Соведтэ даалгаа.

Тоололгын комиссиин протокол баталагдаба. Дуугаа үгэлгын дүнгүүдээр нүхэр Янаев Геннадий Ивановичые СССР-эй вице-президентээр һунгаха тухай тогтоол съезд баталан абана.

Ороной арадуудта хандаһан Хандалга баталан абтаа.

СССР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съезд дүүрэбэ гэжэ соносхогдоно.

Советскэ Союзай Гүрэнэй гимн зэдэлнэ.

(ТАСС).

Совет Социалис Республикануудай Союзай Арадай депутадуудай съездын Тогтоолнууд

СССР-эй ВИЦЕ-ПРЕЗИДЕНТ ТУХАЙ

СССР-эй Арадай депутадуудай съезд **иигэжэ тогтооно:**

нүхэр **Янаев** Геннадий Ивановичые СССР-эй вице-президентээр һунгаха.

СССР-эй ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРОРЫЕ БАТАЛХА ТУХАЙ

СССР-эй Президентын дурадхалые хаража үзөөд, СССР-эй Арадай депутадуудай съезд **иигэжэ тогтооно:**

нүхэр **Трубин** Николай Семеновичые СССР-эй Генеральна прокуророор баталха.

СССР-эй ДЭЭДЫН АРБИТРАЖНА СҮҮДЭЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫЕ ҺУНГАХА ТУХАЙ

СССР-эй Президентын дурадхалые хаража үзөөд, СССР-эй Арадай депутадуудай съезд **иигэжэ тогтооно:**

1. Нүхэр **Яковлев** Вениамин Федоровичые СССР-эй Дээдын Арбитражна сүүдэй Түрүүлэгшээр һунгаха.

2. СССР-эй Дээдын Арбитражна сүүдэй бүридхэгдэтэр СССР-эй Гүрэнэй Ахамад арбитрай этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые нүхэр В. Ф. Яковлевта даалгаха.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ А. ЛУКЬЯНОВ.
Москва, Кремль.
1990 оной декабриин 27.

ЯНАЕВ Геннадий Иванович

1937 оной августын 26-да Горьковско областьдо таряашанай бүлэдэ түрэһэн. Ород. 1958 ондо Горьковско хүдөө ажахын институт, 1967 ондо Бүхэсоюзна заочно юридическэ институт дүүргэһэн, түүхын эрдэмэй кандидат. 1962 онһоо КПСС-эй гэшүүн.

Горьковско областиин Работкинскын РТС-эй оньһожоруулагдамал отрядай начальнигаар 1959 ондо ажалайнгаа намтар эхилһэн. Һүүлдэнь Работкинскын «Сельхозтехникын» ахамад инженер, Княгинска отделениин эрхилэгшээр хүдэлөө. 1963 онһоо комсомолой Горьковско обкомой хоёрдохи, харин 1966 онһоо нэгэдэхи секретаряар хүдэлөө һэн. 1968 онһоо СССР-эй Залуушуулай эмхинүүдэй комитедэй түрүүлэгшэ байгаа. 1980 онһоо Хани барисаанай, гадаадын оронуудтай соёлой талаар холбоо тогтоодог совет бүлгэмүүдэй холбооной президиумэй түрүүлэгшын орлогшо, 1986 онһоо ВЦСПС-эй секретарь. 1989 онһоо ВЦСПС-эй түрүүлэгшын орлогшо, 1990 оной апрельһээ июль болотор ВЦСПС-эй түрүүлэгшэ байгаа. КПСС-эй ЦК-гай июлиин (1990 он) Пленум дээрэ КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүнээр, КПСС-эй ЦК-гай секретаряар һунгагдаа һэн.

СССР-эй Арадай депутадуудай IV съезд дээрэ СССР-эй вице-президентээр һунгагдаба.

1989 ондо СССР-эй профсоюзууднаа СССР-эй арадай депутадаар һунгагданхай.

СССР-эй гүрэнэй шагналнуудта хүртэһэн юм.

Буряадай Совет Социалис Республикын Верховно Соведэй Тогтоолнууд

ҺУНГУУЛИИН ЗАРИМ ОКРУГУУДТА БУРЯАДАЙ ССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДУУДАЙ ҺУНГАЛТА ЗАРЛАХА ТУХАЙ

«Буряадай ССР-эй арадай депутадуудай һунгалта тухай» Буряадай ССР-эй Хуулиин 54-дэхи статьятай зохилдуулан, һунгуулиин Геологическа 23-дахи округһоо, мүн Октябрьска районой һунгуулиин Заудинска 26-дахи округһоо гаража ошоһон депутадуудай орондо Буряадай ССР-эй арадай депутадуудай һунгалта 1991 оной февралиин 24-дэ, амаралтын үдэр зарлаха.

ҺУНГУУЛИИН ЗАУДИНСКА 26-дахи ОКРУГОЙ БУРЯАДАЙ ССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДАЙ ЭРХЭ ТҮЛӨӨЛЭЛГЫЕ БОЛЗОРҺООНЬ УРИД БОЛЮУЛХА ТУХАЙ

Буряадай ССР-эй соёлой министрээр Буряадай ССР-эй арадай депутат Н. Ю. Мадуевай томилогдоһонтой дашарамдуулан, «Буряадай ССР-эй арадай депутадуудай һунгалта тухай» Буряадай ССР-эй Хуулиин 12-дохи статьятай, мүн «Буряадай ССР-эй арадай депутадай статус тухай» Хуулиин 10-дахи статьятай зохилдуулан, Буряадай ССР-эй Верховно Совет **иигэжэ тогтооно:**

һунгуулиин Заудинска 26-дахи округой Буряадай ССР-эй арадай депутат Н. Ю. Мадуевай эрхэ түлөөлэлгые болзорһоо урид болюулагдаһанда тоолохо.

ҺУНГУУЛИИН ГЕОЛОГИЧЕСКА 23-дахи ОКРУГОЙ БУРЯАДАЙ ССР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДАЙ ЭРХЭ ТҮЛӨӨЛЭЛГЫЕ БОЛЗОРҺООНЬ УРИД БОЛЮУЛХА ТУХАЙ

Буряадай ССР-эй худалдаа наймаанай министрээр Буряадай ССР-эй арадай депутат М. Х. Харанутовай томилогдоһонтой дашарамдуулан, «Буряадай ССР-эй арадай депутадуудай һунгалта тухай» Буряадай ССР-эй Хуулиин 12-дохи, мүн «Буряадай ССР-эй арадай депутадай статус тухай» Хуулиин 10-дахи статьятай зохилдуулан, Буряадай ССР-эй Верховно Совет **иигэжэ тогтооно:**

һунгуулиин Геологическа 23-дахи округой Буряадай ССР-эй арадай депутат М. Х. Харанутовай эрхэ түлөөлэлгые болзорһоо урид болюулагдаһанда тоолохо.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо В. САРЖАН.
Улаан-Үдэ, Соведүүдэй байшан.
1990 оной декабриин 20.

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумдэ

Залуу үетэниие һургаха, хүмүүжүүлхэ талаар туйлаһан амжалтануудайнь түлөө Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум 1990 оной декабриин 13-най Указаар Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаа гэбэл:

Балаганская Мария Александровнае — Баргажанай районой Баргажанай-Адагай дунда һургуулиин директор,

Бурлаков Степан Федосовичые—Железнодорожно районой һуралсал-үйлэдбэриин комбинадай директор,

Жаргалова Софья Найдановнае — Зэдын районой Инзагатын дунда һургуулиин багша,

Немерова Зоя Васильевнае — Хойто-Байгалай районой Нижнеангарскын дунда һургуулиин багша.

• • •

Спортивна үндэр дүнгүүдые туйлаһанайнь түлөө Улаан-Үдын авиационно үйлэдбэриин предприятиин слесарь, СССР-эй спортын мастер Александр Ильич **Бардахановые** Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиум 1990 оной декабриин 13-най Указаар Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй **Хүндэлэлэй грамотаар** шагнаба.

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ *ажалай үдэр*

БОЛЗОРҺОО УРИД ДҮҮРГЭБЭ

...гадар трикотаж ...фабрикын хүдэлмэ... ...даабариие ...урид дүүргэжэ, ...дохи табан жэлэй ...амжалтатайгаар түгэс... ...цехэй 5-дахи кон... ...Николаевна ...Ольга Александ... ...овагай хүтэлбэ... ...бригаданууд жэлэйнгээ даабариие һараар урид дүүргэжэ, түсэбһөө гадуур хэдэн зуугаад мянган түхэригэй хубсаһа оёбо.

Бригадир В. Г. Хайдаповагай ударидадаг 3-дахи ПВК-гай участок нэхэлгын цехтэ түрүүлээ. Шэнэ оньһон техникэ нэбтэрүүлһэнэй ашаар тус участогай нэхэгшэд даабаряа үлүүлээ.

Л. И. Дрогобужевагай, Е. И. Варфоломеевагай толгойлдог бригаданууд эсхэлгын цехэй коллектив дотор онсо шалгардаг юм. Байгша ондошье эдэ бригаданууд түрүү һуурияа алдабагүй.

— Фабрикын ажалша коллективэй совет болон профком түрүүшүүлэй хүндэлэлдэ «сахилгаан хуудаһа» гаргажа, халуунаар амаршалба. Тэдэнэй амжалтануудай тухай өөһэдынгөө радиогоор хөөрэнэбди. Эрхимлэгшэдые урмашуулжа, дурасхаалта бэлэгүүдые баринабди, — гэжэ предприятиин социалис мүрысөөнэй талаар инженер Е. И. Рудченко хөөрэнэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

П. Д. КАЦКОВА—ГУРБАН МЯНГАТАН

...ЕВО. Сагаан эдеэ ...дбэрилжэ бэлэд... ...оролсоһон Итан... ...Покровскын һаа... ...коллектив бай... ...амжалтатай. Түрүү һаа... ...Будрина, Г. Н. ...туйлаһан ...үлүү. Тодор... ...нэй фермэ соогоо түрүүлэн гурбан мянгатанай зэргэдэ гараа юм.

Бусад һаалишадыньшье яһала амжалтатай. Жэшээлбэл, дүршэлтэйшүүлэй нэгэн П. Д. Кацкова даажа абаһан бүлэг үнеэдһээ 645,5 центнер һү һаагаа гэхэ гү, али даабаряа 79 центнерээр үлүүлэнхэй. Үнеэдээ һайнаар харууһалжа һааһанай ашаар энэ нүхэрнай үнгэрһэн арбан нэгэ һара соо үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 2849 килограмм һү абаһан байна. Тусхайлбал, жэлэй эсэс болотор һаалишан П. Кацкова гурбан мянгатанай зэргэдэ гаража, бата һуурияа эзэлхэ аргатай болонхой.

В. ЕРОХИН.

Улаан-Үдын «Теплоприбор» заводой оньһожоруулгын ба автоматизациин үйлэдбэри зохёохы ёһоор хүдэлдэг конструкторнууд олон юм. Эдэнэй нэгэн А. Е. Долгов болоно. Анатолий Егорович үйлэдбэридэ хэрэгтэй оньһон түхеэрэлгэнүүдэй байгуулга дээрэ хүдэлдэг, дүршэл ехэтэй конструктор мүн.

Зураг дээрэ: А. Е. Долгов.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ХҮЙТЭНҺӨӨ СУХАРИНАГҮЙ

...үбэлжэлгын хаһа ...хүшэрхэн байдаг. ...гэдэнэй ажалай ...бусад малшадта ...орёо хүндэ гэхэ гү, ...хүйтэнэй үеэр шэнэ ...абажа, түлжүүл... ...Энэ жэлэй хонишо... ...эрхэ байдал бү... ...болоо. Юуб гэ... ...һарын хоёрдохи ...һүүлэй хоёр-гурбан ...үзэгдөөгүй ехэ ...хёо бшуу. Хони... ...саһан дороһоо ...эдихэнь бэрхэ... ...тиимэһээ бүхы хони... ...тэмир тэнхээе ...гүйн тула хони... ...рационии ...баатай болобо. ...байдалда Борьёо... ...хонишодой кол... ...хэзээнэйхиһээ ...ажаллана. ...ажахын ахалагша ...Екатерина Доржиев... ...гай даадаг эхэ хо... ...хурэбэбди. Энэ ...үнгэрһэн жэлэй ...эхэ хонин бүриһөө 115 хурьга абаһан, хонин бүхэнһөө 4,1 килограмм нооһо хайшалжа абаһан, хурьган бүхэнөө 23 килограмм шэгнүүртэйгээр тушаажа амжаа. Эрхим амжалтануудые туйлаһанай түлөө социалис мүрысөөнэй гуримай ёһоор совхозой чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртөөд, нэгэ гунжаар шагнагдаа һэн. Үнгэрһэн жэлэй түгэсхэлэй дүнгөөр тус коллектив 11 мянган түхэриг мүнгэ нэмэлтэ түлбэри болгон абаһан юм. Харин энэ жэлдэ Екатерина Доржиевнагай уридшалан тоолоһоной ёһоор, бүри ехэ нэмэлтэ түлбэри абаха байха.

Эндэ тэрэнэй хани нүхэр Владимир Иванович Чупсшев, туһалагша хонишон Б. В. Юндунов ажалладаг. Владимир Иванович урдандаа совхоз, район соогоо суурхажа байһан хонишод Чупошевтанай бүлэдэ түрэһэн хадаа хонин ажалые табан хургандаал адли мэдэдэг юм. Тиимэһээ ажал тухайгаа хөөрэхэ дуратай.

— Үбэлжэлгэдөө һайса бэлдээ һэмди,— гэжэ тэрэ хөөрөөгөө захална.— Энэ ажалһаамнай жэлэй дүнгүүд дулдыдаха бшуу. Хонидой байра һайса заһабарилаабди, дулаалжа шабаабди, будаабди. Хонидоо искусственна аргаар үрэжүүлхэ хүдэлмэреэ богони болзорто, сентябриин 20-һоо октябриин 20 болотор һайн шанартайгаар дүүргээ һэмди. Хамта 600 эхэ хонин үрэжүүлэгдээ һэн. һүрэгнай дүрбэдэхеэ хурьгалха юм. Зун-намарай бэлшээриин үедэ хониднай һайса таргалаа, мүнөө тобир тэнхээтэйгээр үбэлжэлгээ эхилбэ. Тарган хонидһоо шэрхи хурьгадай абтадагынь мэдээжэ. Манай һүрэг хонид февралиин эхинһээ хурьгалжа захалха юм. Мүнөө үедэ эртын гү, али оройн хурьгад тухай хөөрэлдөөн гарадаг болонхой. Манай бодомжолходо эртын түл тиимэ ашагтай бэшэ юм. Юуб гэхэдэ, үбэлэй һүүл тээ тэдэнэй томохон болошоод байхада үбһэ тэжээл хомор болошодог, эхэ хонид хожоржо, һүэ татадаг, тиигэжэ хурьгадай түлжэлгэдэ бэрхэтэйшэг болодог байна. Мүнөө жэл манай отарада урданайхиһаа ехэ тэжээл бэлэдхэгдээ. Бүхыдөө 700 шахуу центнер үбһэн, зеленко болон һолоомо бии. Байраһаамнай холо бэшэ зорюута суглуулагдаагүй, баал болгогдожо орхигдоһон зеленко бии. Хабар саһанай хайлахада хонидто эдюулхэбди. Юрэдөө энэ жэлэйхиһээ дутуугүй дүнгүүдые туйлаха зорилготойбди,— гэжэ тэрэ хэлээ.

Борьёогой совхозой бусад отарануудаар ябахада хонишодынь бүхы ажахыгаараа һайн дүнгүүдые туйлажа, түсэб уялгануудаа сүм дүүргэһэн байна. Энэ туйлалта хадаа һүүлэй үедэ хони үсхэбэрилхэ һалбарида, хонишодой ажалай бүтээсые дээшэлүүлжэ, ажалай болон ажаһуудалай эрхэ байдал һайжаруулгада совхозой хүтэлбэрилэгшэдэй, мэргэжэлтэдэй онсо анхарал хандуулдаг болоһоной үрэ мүн.

В. ДАМПИЛОВ,
«Джидинская правда» газетын корреспондент.

«САГ СООНЬ БЭЛДЭХЭБДИ»

Дулаан, ута намар болоод, үбэлэй түрүүшын һарануудта саһан ехэ ороогүй, шанга хүйтэншье болоогүй байһаниие һамбаашалжа, Чисаанын совхозой хонишод һүрэгүүдэйнгээ хүсэ шадалые үшөө һайн болгохо, бага зэргэ үбһэ тэжээлшье алмаха гэжэ оролдоно.

Һаяшаг ажахын хонишодой олонхи үбэлжөөнүүдэй байдаг Дундада гэжэ газарта хүрөө һэмди. Эндэ совхозой үнинэй хонишодой нэгэн Рабдан Гармаевич Дугаровтай уулзабабди.

— Яһалал үргэмжэтэй үбэл боложо байна гээшэ. Хээрэ тарянай газарта малай эдихэ юумэн элбэг даа. Хонидые адуулжал ханаалгүй, — гэжэ тэрэ хөөрэнэ.

Отарынь газаагуурхи хорёо соо үбһэнэй һүринүүд тэбхылдэнэ, зелёнко, һолоомоншье горитой буулгагданхай харагдана.

—Түл абалгадаа тиимэ түгэс бэлэн болошонхойбди гэхын аргагүй. Хашаамнай гол түлэб дулаалагданхай, үбһэ хулһан бии. Гансал хашаа соогоо хурьгадые байлгаха хаалта, хаамжануудые табяад, сагаадаадхибалнай юумэшье бэлэн болохо. Хонидой хурьгалха саг үды байна ха юм. Иигээд түл абалгада бэлэдхэлые шалгаха шалгалта болотор хуу юумэе дард гэмэ болгохобди даа,— гэжэ ахалагша хонишон хэлэнэ.

Дүй дүршэлтэй, ажалаа һайн мэдэхэ хонишон түл абалгада дээрээ ортохогүй, бүхы хэрэгтэй юумэеэ саг соонь бэлдэжэ үрдихэ гэжэ этигэгдэнэ.

Энэ айлайхиһаа холо бэшэ залуу хонишод Очир болон Дарима Чимитдоржиевтан баһал хонидоо бараг һайнаар үбэлжүүлжэ, түл абалгадаа бэлдэжэ байнхай. Эхэ хонидынь февралиин эхеэр хурьгалжа захалха юм.

Барагдахаяа байгша 1990 ондо зуун эхэ хонин бүриһөө 100 хурьга абажа түлжүүлһэн ахалагша хонишон Г-Ж. Р. Ширапцынгеевтэн Аршаанта гэжэ газарта үбэлжөөнтэй. Байра байдалынь һайн, хашаань шабагданхай. Өөһэдынь һуудаг гэр дулаан, эндэнь бани бии.

Ш. ГОМБОЕВ.
Хэжэнгын район.

Эдеэ хоол элбэгжүүлгэ—эгээл шухала зорилго

ДАБТАГДАҺАН ДУТАГДАЛАЙ ХОЙШОЛОНГУУД

— Урдандаа иимэ бэшэл һэн. Юун болоо юм, магазиндамнай сагаан эдеэнэй зүйл хоморой болошоол.

— Ядахын сагта һүн хүртэхэеэ болёо. Баһал талоноор үгтэдэг болохонь гү?

— Зөөхэй, сыр, ээдмэг, тараг һүүлэй долоон хоногто хараагүйб

Иимэ хөөрэлдөө магазин ороходоо үдэр бүхэндэ дуулахат. Ямар ушарһаа сагаан эдеэн хомордобо гээшэб? Али колхоз, совхозуудаймнай һүрэг үнеэд урдынхиһаа үсөөрүүлэгдээ гү? Эдэ асуудалнуудта тодорхой харюу үгэхэһөө урид республикынгаа һүһаалиин фермэнүүдэй һүүлэй үеын байдалые шэнжэлэн харая.

Малай үбэлжэлгэ эхилһээр эгсэ дүрбэн һара болохонь. Сентябриин 1-һээ илангаяа үнеэдтээ шанаржуулагдаһан тэжээл үгэжэ захалхамнай гэжэ республикын Агропромсоюзай мэргэжэлтэд үшөө тиихэдэ мэдүүлээ һэн. Энэ жэлэймнай гансашье намарынь ута, дулаан байгаа бэшэ, мүн үбэлнай эхинһээ хүйтэрөөгүй, намарайхидал байһаар гээшэ. Заримдаа үдэшэ, үглөөниинь хүйтэрһэн аад, үдэрынь гэрэй хушалтаһаа дуһаа дуһаалжа байхань үзэгдөө һэмнай.

Малай үбэлжэлгэ хэзээдэдэшье бэлэн байгаагүй. Илангаяа бүхы юумэнэй — барилгын шухала материалнуудай дутамаг үедэ һайнаар, саг болзоортонь түгэс бэлдэхэ гээшэ хүшэрхэн даа. Гэбэшье ажахынуудай, районуудай, мүн республикын АПК-гай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд энэ харюусалгата хаһадаа хангалтагүйгөөр хандаа. Тодорхойлбол, диилэнхи районуудай ажахынуудта һаалиин фермэнүүдэй һүрэг үнеэдтэ тэжээлэй рационой уридшалан тодорхойлогдожо зохёогдоогүй дээрэһээ малынь үбэлжэлгын эхинһээ—бэлшээриин ногоооной хагдаржа, шэмэ шанараа доошолуулхаһаа хойшо тэжээлээр хангагдаагүй бшуу. Иигэжэ зунайхидал үдэр бүхэндэ хагданда бэлшэһэн үнеэдһээ һүн хаанаһаа абтаха бэлэй. Зарим фермэнүүдэй үнеэд бүри һаяхан болотор бэлшээгдээ.

Тэжээлээ харамнажа, үнеэдээ орой болотор бэлшээридэ гаргадаг хуушанай дутагдалнай дахяад үзэгдөө ха юм. Иимэ «арга» үнихэнэй гуримшанхай. Жэл бүхэндэ үбэлжэлгын эхин дээрэ иимэ алдуу эндүүгээ дабтажа, урагшагүйдэһэн ажахынуудта тодорхой тобшолол хэдэггүйнь гэмшэлтэйл байна.

Энэ жэлдэ гансал үбһэн багаар абтаһан мүртөө шанарынь һурхэй һайн бэшэ байба. Тиихэдэ бусад зүйлэй тэжээл урдынхиһаа горитойхоноор бэлэдхэгдээ. Мүн олонхи райондо талха таряанай зүйл ехээр нөөсэлэгдөө. Тобшолбол, ногооной хагдаржа захалхаһаа хойшо үнеэдтээ эдюулхэ тэжээл яһала бии байһан аад, ашагтайгаар хэрэглэгдээгүй. Энээнһээ уламжалан, үнеэдэй һү шэмэ бүри намарһаа эрид доошолоо гээшэл даа. Жэшээлбэл, урда жэлнүүдтэ ходоо түрүүшүүлэй зэргэдэ ябадаг Ивалгын районой зарим ажахынуудай фермэнүүдтэхи байдалые шэнжэлэн харая. Ивалгын ОПХ-гай Каленовын һаалиин фермэдэ нёдондо үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 3500 килограмм һүн һаагдажа, районойнгоо, мүн республикынгаа түрүү һаалишадай клубай гэшүүндэ абтаа һэн. Харин байгша ондо эндэ үнеэдэйнь һү шэмэ эрид доошолоо гэхэ гү, али үнгэрһэн жэлэй энэ үеынхитэй сасуулбал, мүнөө үнеэн бүриһөө 400 килограмм һүн багаар абтаад байна. Тиихэдэ бүхыдөө үйлэдбэрилэгдэһэн продукциинь хэмжээн нёдондонойхиһоо хоёр дахин хороо.

Тусхайлан хэлэбэл, ОПХ үбһэ тэжээлээр урда жэлнүүдэйхиһээ бирагүй бэшэл даа. Һүрэг малынь тэрэл байһаниинь гээшэ. Ажалладаг хүнүүдыньшье һэлгэгдээгүй аад лэ дүнгүүдынь тон бирагүй байба ха юм.

Ямар ушарһаа үнеэдэй һү шэмэ эрид доошолоо гээшэб гэжэ фермын зоотехник-бригадир В. Ц. Цыденовһээ асуухада, «ажахымнай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд шанга эрилтэ табинагүй, ажалыемнай хинажа шалганагүй» гэхэһээ ондоо тодорхой харюу үгэжэ шадабагүй.

Эгээ жэлэй саада тээ тус фермын коллектив ОПХ-гай хүтэлбэридэ эрилтэ табихадаа:

— Манда өөһэдөө ажалаа мэдээд хүдэлмэрилхэ эрхэ олгогты. Иимэ аргаар ажаллахадаа, бүри ехэ амжалта түйлахабди,— гэжэ нэгэн дуугаар мэдүүлээ һэн. Теэд мүнөө эндэхи һаалишад, үхэршэд урдынгаа захиран — зонхилхо гуримай хэрэглэгдээгүй дээрэһээ иимэ юумэн болобо гэжэ бэеэ сагааруулхые оролдоно гээшэл даа. Хэрбээ мүнөө өөһэдөө хэхэ ажалаа мэдээд хүдэлмэрилжэ бираагүй аад, дэлгүүрэй экономикын нэбтэрүүлэгдэхэдэ, иимэ коллективүүд түрүүлэн лэ доройтожо, һандаран хосорхо бшуу.

Иимэрхүү дутагдал гансашье Ивалгын ОПХ-да элирүүлэгдээ бэшэ, мүн бусад районуудай колхоз, совхозуудта бии байнэ.

Бүхыдөө Ивалгын район һү үйлэдбэрилгээ нёдондоной энэ үеынхиһөө 10.400 центнерээр доошолуулбашье, сагаан эдеэ элбэгжүүлхэ талаар зохихо хэмжээнүүд абтажа, урагшатайгаар бэелүүлэгдээгүй байһаар. Хэрбээ энэ гээгдэлһээ гарахын тула районой ажахынууд үдэртэ 323 центнер һү үйлэдбэрилхэ ёһотой юм. Теэд һүүлэй дүнгөөр эдэ үдэрнүүдтэ 190 центнерһээ ехэ бэшэ һү бэлэдхэлэй пунктда тушаана.

Сагаан эдеэ үйлэдбэрилхэ хэмжээн гансашье үнеэдэй үбһэ тэжээлээр саг соогоо хангагдаагүйһөө уламжалан доошолоо бэшэ, мүн үнеэд олоор һубайруулагдажа, тугал үсөөнөөр абтаба. Мүн эмэ хашарагуудые, һая тугаллаһан гунжануудые һүтэй үнеэн болгохоор харууһалха, һааха хүдэлмэри фермэ бүхэндэ һайнаар эмхидхэгдэнэгүй. Тобшолбол, ажалай журам хаа-хаанагүй һулараа, фермэнүүдтэ ажаллагшад даалгагдаһан хүдэлмэридөө хайша хэрэг, хангалтагүй хандана. Жэшээ бэдэржэ холошье ошолтогүй, тэрэл Ивалгын ОПХ-гай Каленовын фермын байдалые абажа харая. Үбэлжэлгын эхилһэнһээ хойшо үнгэрһэн гурбан һара соо малайнгаа байра дулаалжа түхеэрээгүй эндэхи үхэршэд, һаалишад һаянай хүйтэржэ захалхада энэ ажалаа эмхидхэжэ ябуулаа. Энээнэй һүүлээр хоёр — гурбан хоногой үнгэрөөд байхада, тус фермэдэ һү үйлэдбэрилгэнь үдэрэй 1,5 центнерээр дээшэлбэ бшуу. Хэрбээ фермэдэ ажаллагшадай хүдэлмэриие һайнаар эмхидхэжэ ябуулаа һаа, үнеэдэй һү шэмэ дээшэлжэ, продукци ехээр абтаха байна.

Даалгагдаһан ажалдаа хангалтагүй хандаха ушар Баргажанай районой фермэнүүдтэшье элирүүлэгдээ. Жэшээлбэл, Карл Марксын нэрэмжэтэ колхозой Үрэжэлэй, Зоригой, Сөёлой фермэнүүдтэ үнеэдэйнь һү шэмэ нёдондоной энэ үеынхиһөө горитойгоор доошолонхой. Үрэжэлэй фермэдэ тэжээлэйнь цех соо гансал үһан бүлеэдхэгдэнэ. Харин Зоригой фермэдэ тэжээлэйнь цех хуушаржа, унаха болонхой дээрэһээнь тэжээл ууралаар шанаржуулха котельнэнь үһээгүй байрада тодхогдонхой хүдэлгэгдэнэ. Тиихэдэ Баян-Голой һүнэй комплексдо тэжээл хубааралжа үгэхэ оньһон түхеэрэлгэнь хүсэд тодхогдоогүй байһаар. Тобшолбол, дурсагдагша ажахыда һаалиин фермэнүүд мүнөө хүрэтэрөө үбэлжэлгэдөө хүсэд бэлдээгүй байна бшуу.

Һүүлэй мэдээгээр Прибайкалиин, Хойто-Байгалай, Мухар-Шэбэрэй, Баргажанай, Загарайн, Захааминай, Хэжэнгын, Ивалгын, Баунтын районуудай ажахынуудта үнеэдэйнь һү шэмэ нёдондоной энэ үеынхиһөө хоногой 1,0—1,6 килограммаар доошолоод байна. Тиихэдэ республика доторнай үнгэрһэн жэлэй энэ үедэ үдэртэ үнеэн бүриһөө 4,8 килограмм һүн абтадаг байһан һаа, мүнөө 3,8 килограммһаа дээшэлнэгүй. Энэмнай дээрэ дурсагдаһан алдуу эндүүгэй, усадхагдаагүй дутагдалай хойшолон гээшэл даа.

Үнеэдэй һү шэмын эрид доошолходо, сагаан эдеэнэй худалдаа наймаанда хомордолониинь эли ааб даа. Урдандаа республикымнай колхоз, совхозуудай үйлэдбэрилһэн һүниинь хүн зоной эрилтые хүсэдөөр хангадаггүй байгаа юм. Тодорхойлбол, худалдаа наймаанда гаргагдадаг һүнэй гурбанай нэгэ хубинь ондоо тээһээ —эдеэ хоолой гүрэнэй жасаһаа абтадаг бэлэй. Мүнөө бүрин эрхэтэй республика болохоһоо хойшо иимэ жасаһаа продукци нэмэжэ абтахаяа болибо. Эдэ бүгэдэһөө уламжалан, сагаан эдеэн хомордожо захалаа.

Саашадаа һүнэй продуктнуудые элбэгжүүлхэ талаар республикымнай ажахынуудта ямар хүдэлмэри ябуулагданаб гэбэл, диилэнхидээ һү ехээр үйлэдбэрилхэ шэглэлтэй районуудта малай үүлтэр һайжаруулха, һү шэмэтэй үнеэдые олошоруулха хүдэлмэри үргэлжэлһөөр. Жэшээлбэл, Мухар-Шэбэрэй районой Лениинэй нэрэмжэтэ колхоздо бүхы үнеэдынь һү шэмэтэй хара-алаг үүлтэрэй малаар шэнэлэгдэһээр. Мүн Кабанскын райондо иимэ, үүлтэрэй үнеэд олошоржо захалба.

Үүлтэр һайжаруулха, һү шэмэтэй үнеэдые олоор үсхэбэрилхэ холын хараатай зорилгонуудаа бодото дээрэнь бэелүүлжэ байһан ажахынууд нэн түрүүлэн үбһэ тэжээл ехээр бэлэдхэхэ, шанарыень һайжаруулхые оролдоно. Юуб гэхэдэ, элдэб зүйлэй шанартай тэжээл ехээр нөөсэлэнгүйгөөр һайн үүлтэрэй мал үсхэбэрилжэ, һү шэмыень эрид дээшэлүүлхын аргагүй ааб даа. Гэбэшье мүнөө зарим районуудай ажахынуудай мэргэжэлтэд үбһэ тэжээл элбэгжүүлхэ хүдэлмэреэ үргэнөөр ябуулжа бираагүй аад, малай үүлтэр һайжаруулха ажалда гол анхаралаа хандуулһаншуу байдаг. Энэмнай алдуутай. Юуб гэхэдэ, холмогорой гү, али хара алаг үүлтэрэй үнеэдые хүсэд хүрэхөөр олон зүйлэй, шанартай тэжээлээр хангаагүй һаа, зүндөө һүн абтахагүй ха юм. Хэрбээ үнеэдые протеин, каротин гэхэ гү, али белок, саахараар элбэг тэжээлээр хангаагүй һаа, һү шэмэнь дээшэлхэгүйл.

Саашань хэлэхэдэ, захиран — зонхилхо гуримай улам түригдэхэдэ, хүнүүдэй журам һуларжа захалаа. Юуб гэхэдэ, бэлшээриин ногооной хагдараад байхада малаа бэлшээжэ, һү шэмыень доошолуулжа, тэжээлэй рационой зохёогдожо үгтэхые хүлеэлтэй байгаа гү? Үгыл даа. Һаалишад, фермэнүүдэй бүхы хүдэлмэришэд үнеэдэйнгээ һү шэмын доошолжо, урдын дутагдалай дабтагдахаһаа урид зохихо хэмжээ абахаар ярахал байгаа. Теэд һэримжэтэй иимэ алхамай хэгдээгүйнь мүнөө гэмшэлтэй. Урдынхидал дээрэһээ захиралта хүлеэжэ һууһаар горитойхон хохидолдо орогдобо ха юм.

Өөрөө өөрынгөө ажалые мэдэнхэй хүдэлмэрилхэ эрхын үгтөөд байһан мүнөө үедэ урдынхидал дээрэһээ захиралта хүлеэжэ һуухамнай хайшаа юм. Мүнөө абтаһан продукциингаа зэргээр түлбэрээ абаха гэхэ гү, али дэлгүүрэй экономикын нэбтэрүүлэгдэжэ байхада, урдынхяараа ажаллахада хохидолтой даа. Үбэлжэлгын эхинһээ хойшо үнгэрһэн аяар гурбан һара соо алдагдаһан продукцияа мүнөө яагаад хүсэлдүүлжэ абтахаб. Юрэдөө, гэмынь урдаа, гэмшэлынь хойноо гэдэгнай энэл ха.

Вл. ЖИГЖИТОВ.

АГЫНГАА ТҮХЭРЕЭН АБААД ХАРАХАД

(Журналистын бодомжолол)

Мэдээшьегүй байтарнай 1990 он ходорон үнгэржэ, түүхын хуудаһанда бэшэгдэхэнь. Үнгэрһэн Сагаан Морин жэлнай бидэнэй ухаан бодолдо хадуугдамаар ямар онсо илгаатай, хүн түрэлтэндэ ямар аша туһатай байба гээшэб гэһэн асуудалда эзэлэгдэһэн тула, өөрынгөө һанал бодолнуудаа уншагшадтай хубаалдаха гээ һэм.

Нэн түрүүн, 1990 ондо оронойнай, мүн манай. Ага нютагай нийтын-политическэ ажабайдал нилээд эдэбхижээ. Хубилган шэнэдхэлгын хүсэн эршээ бүри түргэдхөө, урдань тохёолдоһон бүхы хаалта бэрхэшээлнүүдые гам хайрагүйгөөр хамахаар бэлэн байһанаа гэршэлээ. Теэд һүүдал байдалаа хубилгаха, һайжаруулха хүсэлтэйшүүл ходол зүб замаар ябадаг байгаа гү? Ходоодо холын хараата, гүн удхатай, арад зоной аша туһада зорюулагдаһан түсэбүүдтэй байдаг байгаа гү? Энээндэ нэгэ янзын, гүйсэд харюу үгэхын аргагүй.

Ушар юуб гэбэл, Соведүүдэй, ажахын болон партийна органуудта болоһон хубилалтанууд манай байдалые мүнөө дээрээ эрид һайжаруулжа шаданагүй. Гансахан Агынгаа түхэреэнээр абажа харабал, эдэ хубилалтануудай һүүлээр байдалаймнай һайжарһан янзашье үгы. Промышленностиин, хүдөө ажахын предприятинуудай үйлэдбэриин үрэ дүнгүүд урда жэлэйхиһээ хараа байса доошолоо.

Хэрбээ мүнөө округой захын колхоз, совхоздо, барилгын гү, али промышленна предприятида хүрэбэл, заатагүй гэхээр задагай зайдан байдалтай ушархабди. Эхи захаяа олохоёо болиһон коллектив, элдэб шалтаг дурдаһан хүтэлбэрилэгшэд, эрхээ хаһуулһан ажалшад... гээд саашань тоолобол, сошоролтой байдал олон ааб даа. Сагаан-Уула, Алханаар, Сахюурта, Һүдэнтөөр, юрэдөөл, округойнгоо алишье ажахынуудаар ябахадаа, хаахаанагүй гуримгүй байдалтай ушархат. Ямарханшье бэрхэшээлтэй сагта ноябрь һарын тэн болотор хото хорёогсо бэлдээгүй малшад гэжэ Агын талада хомор лэ дайралдадаг байһан. Харин захын ажахы ошоболнай, харшаар халхабша хэзэд, үдэр хоногые үнгэргэжэ байһан малшад олдохо. Жэшээ болгон, Агын районой «Һүдэнтэ» колхозой малшадай байдалһаа хэдэн баримтануудые дурдая. Ноябрь һарын 22-то энэ ажахыда хүсэндөө оруулагдаагүй адагынь арба гаран хото хорёо байгаа һэн. Василий Санжаев, Бадмажаб Галсандоржев, Болод Рабданов, Даша Рабданов, Владимир Шагтаханов болон бусадай буусанууд иимэ байдалтай. Харин Согто Анудариевайхи үдэрэй арбан хоёр сагта хонидоо хорёодоо хаажархиһан, аажамхан үгеэ баража байгаад бэлэй. Зүндөө өөртөө харюусалгатай малшан намарай наруулихан тэрэ үдэрнүүдые һамбаашалжа, хонидоо бэлшээридэ адуулхые оролдохо зэргэтэйл. Үшөө дабтан хэлэхэдэ, иимэ байдал округой олохон лэ ажахынуудта ушарһаар.

Агын округой түүхэдэ олоороо үгэ нэгэдэн ажалдаа гарахагүй, буһалгаалха ябадал үзэгдөөгүй юм. Теэд эндэ һаяшаг Орловскын горно шанаржуулгын комбинадай хүдэлмэришэд өөһэдынгөө эрхэнүүдые хамгаалжа, иимэ онол арга хэрэглэхэ түйлдаа хүрөө бшуу. Хүдэлмэришэд В. С. Свистунов, Г. Н. Боровых, В. П. Гончаров, С. И. Гордеев, С. П. Болотов гэгшэдэй үүсхэлээр комбинадай гэшүүд хүтэлбэрилэгшэдтөө хэдэн эрилтэ табибад. Нэгэдэхеэр, ажалшадта үгтэһэн талондо продуктнуудые саг дары үгэдэг байха; хоёрдохёор, Орловск посёлогто хилээмэ таһалдуулхагүй; гурбадахяар, һара бүри цехүүдээр ябажа, эдеэ хоол хүдэлмэришэдтэ худалдаха; дүрбэдэхинь, архи худалдалгые гуримшуулха; табадахинь комбинадта жэлһээ жэлдэ үри хэжэ байдаг хамһабариин ажахые усадхаха; зургаадахинь, саад, яслинуудта ябадаг үхибүүдэй эдеэ хоол һайжаруулха.

Комбинадай хүдэлмэришэд хүтэлбэрилэгшэдэйнгөө урда тон зүб эрилтэнүүдые табина. Һүүлэй үедэ үнэхөөрөөшье, эндэхи ажалшадай байра байдал доройтоо. Эдеэ хоолой зүйлнүүд, саахар урдандаа эндэ элбэг бэлэй. Орловскын һайхан хилээмэ абахын түлөө бидэшье тиишэ нэгэнтэ бэшэ харгылһан байхабди. Харин мүнөө адагуусандашье, ан арьяатандашье үгэхэеэ гайхахахаар муу хилээмэ баридаг болонхой.

Ямар ушарһаа, сэхыень хэлэхэдэ, альганай шэнээхэн газартай агынхид иимэ ахирхан байдалда хүрэжэ ерэбэ гээшэбибди? Үсхэбэрилхэ, үүсэлхэ адууһа малнайшье бусадһаа олон ха юм. Байдалнайшье сомор. Манай һанахада, ажалша хүнэй харюусалга, сахил журам урдынхиһаа хараа байса доошолоо. Хуушанайнгаа байдал орхижо, шэнэ байдалда шэлжэн оролго хүлисэмөөр бэшээр удааршаба ха.

Һаял даа, үнгэрэгшэ хабар, нютагай Соведүүдтэ, РСФСР-эй Верховно Соведтэ арадай депутадуудые һунгалтын ажал ябуулгын үедэ мүнөө һунгагдаһан манай депутадууд һуурин, тосхон, район, округһоо байтагай, гүрэн түрын байдал саг дары һайжаруулжархиха тухай ехэ-ехэ шахаа тангаригуудые үгөө һэмнай. Олониинь һанаһандаа хүрэжэ һарбайһанаа абахадаа, найдуулгануудаа гол таһа мартаа.

Манай үндэр тушаалта хүтэлбэрилэгшэдэй ехэ салинь абаад, багаар ажал хэдэг тухай үйлсын хөөрэлдөөн мүнөөшье үргэлжэлһөөр. Үнэхөөрөөл ажахы, коллектив, ажалша хүн бүхэндэ ехэ эрхын олгогдоһые, тэдэнэй өөһэдынгөө хэрэг өөһэдөө мэдээд хүтэлбэридэг болоһые урдаа баряад, манай хүндэтэ хүтэлбэрилэгшэд эрилтээ һуларуулһал хаш даа. Харин тиихэдэнь, зор… зарим нэгэн … сүлөөтэ бай… дуран зорго… дөөдэ гү, али … до ямар … ямар нэгэн … хан хүтэлбэр… тагүй ажала… хада: «Аблан… хэеэ өөрөө … гэжэ харюу… Үнэндөө «Өө… наб» гэһэн … шамнай бид… уруунь даран… доогоор … шье урдаки… дэрхэеэ олон… лёо.

Хүдөөдэ … тэрэнэй гүйс… эмхидхэгдэ… доһон үсөөн … нюурнууд … лаар ямар … хэхэеэ мэдэ… нүгөөдэдөө … тар, байда… байна. Ажах… хүтэлбэрилэ…, «Намһаа са… гуур» гэһэн … даг болон… Агын район… руулэгшэ… харюусалга … дэмнай; «Д… тэ гэшүүдэй … дэр ажалша… аргатай бай… оролдохо, … мэлэл үгы … тэрэ харюус… үргэн демо… ажалшадай, … өөлэдөө м… лоһонкинь … үсөөн бэшэ … зон өөһэд… Жэшээнь, … табидаг, … тай зониие … рилэгшэ мүн… болонхой. … лективүүд … өөһэдынь … даг зониие … һунгадаг бай… ной хэлхэ… һаяшаг … энээндэ гэр…

Үшөө … округоймнай … һаа доройт… хы юумые… буруушье … байдаг пар… мүнөө үедэ … абанги боло… та хуушан … нютагаймнай … һан һур, д… дэл» адли … Тиимэһээ па… ажахын асу… хилсэжо ор… Үзэл сурта… га эдэбхижү… һанагдана.

Тон тобшо… иимэ ороһон … гайхидхай 19… жэ, Шэнэ … Одоол Саг… алдуунуудые … журамаа … хүн бүхэн… хурсаар м…

Б.

ОГОРОДОЙ ЭДЕЭ НАЙМААЛНА

Гусиноозерскын ГРЭС-эй эзэлдэг газар дээрэ оршоһон магазинда һүүлэй үедэ һонгино, чеснок болоод огородой бусад эдеэн наймаалагдадаг болобо. Мүн загаһан, үхэрэй, гахайн мяха, һү эндэ үнинэй худалдадаг юм. Эдэ бүгэдэ станциин хамһабариин ажахыһаа абтадаг байна.

— Энэ ажахымнай продукци магазинда саг үргэлжэ наймаалдаггүй юм. Гэбэшье һайндэрэй болоходо мяха, огородой эдеэ заабол худалдадагбди. Худалдаа наймаанһаа иимэ юумэ абаха аргагүй байхада, хамһабариин ажахы горитойгоор туһална, — гэжэ тус магазинай наймаалагша Л. Н. Таракановская хэлэнэ.

Байгша оной эхинһээ 382 центнер загаһа, 251,5 центнер үхэрэй, 195,4 центнер гахайн мяхан, 971 центнер һүн, 68,6 центнер овощ, 4 центнер зүгын тоһон станциин хүдэлмэрилэгшэдтэ худалдагдаа. Гадна хүүгэдэй саадуудые, профилактори, столовонуудые эдеэ хоолой зүйлнүүдээр хамһабариин ажахы хангадаг юм.

С. ДАМДИНОВ.

БАРИЛГАШАДТА ТУҺАТАЙ

Барилгын материалнуудые үйлэдбэрилдэг «Полистра» кооперативай продукци Прибайкалиин район соо бэшэ, мүн республика дотороо мэдээжэ болонхой юм. Хубиин гэр байра бариха дуратайшуул тэдэнэрэй продукци дуратайгаар худалдан абадаг байна.

Кооперативай коллектив шлакоблок, гэрэй хана шэмэглэн гоёохо хабтагай болон бусад продукци һайн шанартайгаар, олоор гаргана. Жэшээлхэдэ, халаанай туршада 1 мянган хэһэг шлакоблок үйлэдбэрилдэг байха юм. Иимэ продукци гаргахада хэрэгтэй түүхэй эд Татауровай барилгын материалнуудай завод үгэдэг байна. Завод энэ кооперативтай харилсаа холбоо тогтоожо, ямар ашаг олзо абаһа гээшэб? Заводой арадай үргэн хэрэгсэлэй эд бараа гаргаха түсэбэй ёһоор кооператив продукци гаргажа, предприятида нилээн ашаг олзо оруулнэ.

«Полистра» кооперативай түрүүлэгшэ М. И. Сехниашвили саашадаа элдэб янзын продукци шэнэ жэлһээ үйлэдбэрилжэ эхилхээр хараалһанхай.

Н. БАТОМУНКУЕВ.

АНГУУШАД ОЛЗОТОЙ

Кабанскын коопзверопромхозой агнууриин участок нэгэ миллионһоо үлүү гектар газар эзэлнэ. Тэрэ тоодо ондатра үсхэбэрилхын тула 8015 гектар талмай үгтэнхэй юм. Тус ажахыда Байгал-Хударын, Бабушкинай, Кабанскын үйлэдбэриин участогууд тоологдоно. Жэшээлхэдэ, Байгал-Хударын участогта 20 ангуушан, Кабанскынхида—15, Бабушкинайхида — 14 ангуушан, хамта дээрээ ондатрын 50 000 арһа тушаагаад байна. Штатна ба һайн дуранай 50 ангуушан ангууриин үедэ ондатрын 33.000 арһа тушааха түсэбтэй байгаа юм.

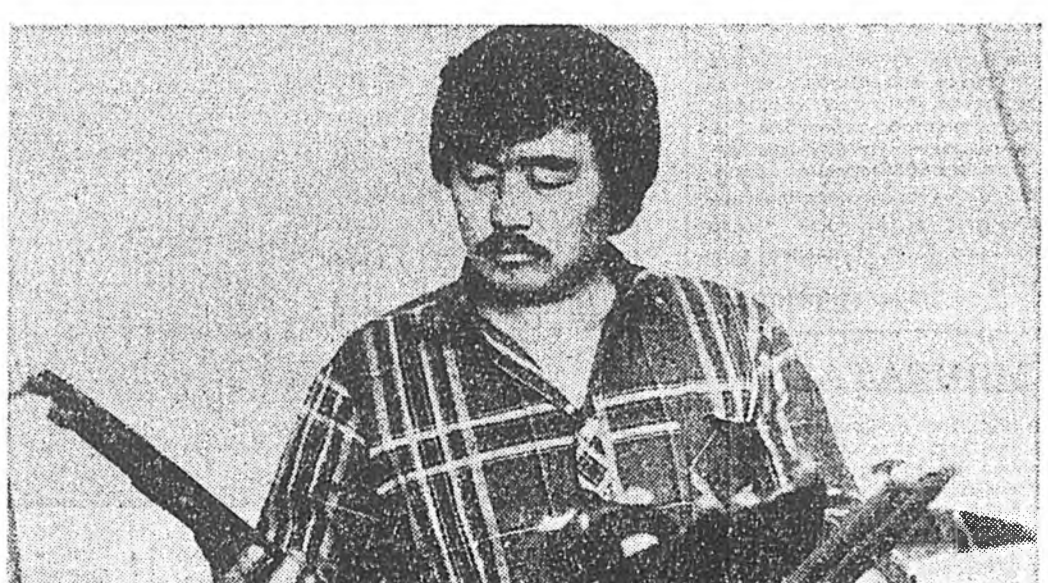
Ажахын үнинэй ангуушад Сергей Оригунов, Алексей Васин, Юрий Щебин, Павел Быков, Павел Березовский, Юрий Морозов, Сергей Садовский гэгшэд— ондатра, аха дүүнэр Леонид, Алексей Мартусовууд булга бариха түсэбөө холо үлүүлэн дүүргээ.

— «Манай ангуушад зундаа 285 килограмм хуһанай гүлгэ, 211 тонно тангалай үбһэ, 4,4 тонно һархяаг, 300 килограмм алирһанай набшаһа тушаажа, түсэбөө дүүргээ. Ажахыдамнай штатна 25 ангуушан хүдэлнэ. Тэдэнэр жэл бүри түсэбөө үлүүлэн дүүргэдэг заншалтай, — гээд коопзверопромхозой директор Альберт Астафьевич Лушников хэлээ һэн.

Дүй дүршэлтэй штатна ангуушад Алоксей Константинович Васин, Сергей Иванович Садовский гэгшэд хамтадаа ондатрын 2600 арһа тушаагаа. Тэдэнэр жэл бүри ажахы соогоо түрүү һуури эзэлээ. Түбэй участогые даагша Владимир Александрович Андропов ангай арһа тушаажа абахаһаа гедна һайнаар шалгажа, нягтаар илгажа абадаг гээшэ.

Мүн ажахын ангай фэрмэдэ эбтэй этэй коллектив хүдэлдэг юм. Эндэ 675 песец, 3730 гүлгэ, тиихэдэ 100 халтар хара үнэгэдэй гүлгэн тоологдоно.

С. БАЛДУЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: 1. Штатна ангуушан Юрий Морозов; 2. Түбэй участогые даагша В. А. Андропов.

Ааторай фото.

Үмсын ажахын үрэ ехэ

АЙҺАНАЙ ХЭРЭГГҮЙ

Хүн зоноо эдеэ хоолоор гүйсэд хангаха гэһэн тон шухала түрүүшын асуудалые шиидхэхэ хэрэгтэ үмсын, эмхи зургаануудай промышленностиин предприятинуудай хамһабариин ажахынууд, хүдөөгэй колхоз, совхозууд хубитаяа оруулха нангин уялгатай гээшэ ааб даа. Эдэнэрэй экономическа байдалаа эрид һайжаруулха арга боломжо эгээл мүнөө үедэл бии болоод байна гэжэ би тоолоноб.

Юу хэлэхэб, хүгжэлтын эрид зогсошоһон үе сагта манай Захааминай районой үмсын болон хүдөөгэй ажахынууд горитойгоор үгырэшэһэн байна гээшэ. Жэшээлхэдэ, Санага нютагта хубисхалай урда тээ бүхыдөө 3200 толгой мал атарлан бэлшэжэ байгаа гэһэн тоо баримта бии юм. Харин мүнөө үмсэдөө, совхоздоо оройдоол 9000 гаран мал арай шамай харууһалдаг гээшэбди. Харин Усть-Ордын болон Агын Буряадай автономито округуудта ажаһуудаг манай үндэһэ яһатан адуу малаараа яһала олон ааб даа. Тэндэхи айл бүхэн арбаад-хорёод бодо малтай байна гэжэ дуулдагша. Харин манай нютагта 5—6 бодо малтай айл бүлэ яһала баянда тоологдодог. Урдандаа усть-ордынхид болон агынхидһаа дутуугүй малтай айлнууд манай нютагта олоншье байгаа, теэд адуу болон ямаа, хонидоо хороохо, үсөөрүүлхэ гэһэн дээрэдын зургаанудай зарлиг захирганай буухадань, ажахынуудшье, үмсэшье малаа олоор үсөөлжэ, тэдэнээ гүрэндэ тушаажархиһан байна.

Мүнөө гүрэнэй ажахы болон совхозуудта урдандаа колхозуудай (хамтын ажахынуудай) гэшүүд байһан хүнүүдэйл мал үсхэбэрилэгдэнэ гээшэ. Колхоснигуудайл олоһон мүнгөөр гүрэнһөө элдэб үүлтэрэй мал худалдан абтадаг байгаа. Тиимэһээ урдандаа «Коммунизм» колхозой гэшүүд байһанаа Санагын соахоздо срогшодто гүрэнһөө тэдхэмжэ түлэгдэхэ ёһотой гэжэ һанагдана. Манай хүршэ Далахайн совхозой ажалшадта тиимэрхүү жэшээнэй тэдхэмжэ түлэгдөө юм.

Үмсэдөө газар абажа ажахыгаа түргэн һайжаруулха, фермернүүдшье болоод хүдэлхэ дуратайшуул манайда бии. Теэд совхозой хүтэлбэрилэгшэд-коммунистнууд байдалаа хубилган шэнэдхэхэеэ үшөөл зүрхэсэнэгүй хаш. Хооһон зугаагаар сагаа үнгэргөөд лэ ябадаг хүнүүд үшөөл бии байһаар. Малгүй байһан үмсэдэ, фермернүүдээр, арендаторнуудаар хүдэлхэ дуратайшуулда мал, байра, сабшалан, бэлшээритэйнь даалгажа үгэбэл, гарзатахагүйбди. Айжа ябаһанай хэрэггүйл. Сагнай ондоо болобо ха юм.

Б. ШАГЖЕЕВ,
Захааминай дотоодын хэрэгүүдэй таһагай хүдэлмэрилэгшэ, Санагын сомоной Соведэй депутат.

Совет … ДО…

ДЭЛГҮҮР СААД УРГУУЛАГШАДТА ҺААД БОЛОХОГҮЙ

МОСКВА. Дэлгүүртэ шэлжэн оролгын ба газарай реформо үнгэргэлгын эрхэ байдалда хамтаараа саад ургуулагшадай хуулиин асуудалнууд Россин, Казахстанай ба Узбекистанай саад ургуулагшадай хамтаралнуудай түлөөлэгшэдэй зүблөөн дээрэ зүбшэн хэлсэгдэбэ. Регионууд хоорондын «Саад ургуулагша ба хуули» гэһэн нэгэдэл тэрэниие эмхидхээ юм.

Саадай участок, эзэнэйнь бариһан бүхы барилганууд, ургуулһан бүхы юумэн тэрэнэй зөөри болохо ёһотой гэжэ зүблөөндэ хабаадагшад тоолоно. Саад ургуулагша өөрынгөө участогые худалдаха, андалдаха, хубаарилха, үхибүүдтээ дамжуулха эрхэтэй.

«Хамтаараа саад ба огород ургуулха тухай» республиканска хуулинуудые ойрын сагта зохёожо, баталан абаха гэһэн һанамжа хэлэгдээ. Тусхай жаса байгуулагдана. Тэндэ ороһон мүнгэн зөөри конкурсын гуримаар иимэ хуулиин проектнүүдые зохёолгодо хэрэглэгдэхэ юм. «Дачиинхид» гэһэн долоон хоногтоо нэгэ дахин гараха газетэ байгуулха шиидхэбэри абтаа.

УРДАНАЙ ДҮРШЭЛЫЕ ХЭРЭГЛЭН

ЛЕНИНГРАД. СССР-эй ба РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведүүд хамтын шиидхэбэри абажа, Ленинградта искусствын эрдэмэй Бүхэроссин эрдэм шэнжэлэлгын институт байгуулагдаа юм. 1912 ондо Петербургда эрдэмтэн граф Валентин Платонович Зубов тэрэ үедэ Европодо үзэгдөөгүй иимэ институт байгуулһан түүхэтэй. Тиигэбэшье гушаад жэлдэ Ленинградай искусствын эрдэмэй түб Театрай, хүгжэмэй ба кинематографиин институдай бүридэлдэ ородог байгаа юм. Мүнөө тэрэ дахин амяараа хүдэлдэг болохонь.

АШАТАЙ ТУҺАТАЙ ХАРИЛСАА ХОЛБООН

ТАЛЛИНН. Эстониин С. М. Кировэй нэрэмжэтэ ба Примо… риин хи… районой Ч… загаһа бар… али али тал… тай харилса… Тэдэнэрэй … нерэ «АТБ… Владивосток … луулгын то… байнхай. Һа… акционернэ… дэ эдэ а… Красноярскы… рой барил… Алас-Дурны… тэй сэнтэй … рилно, харн… загаһа болб… гёороо, заг… нөөнэй тү… лэдбэрилдэг … жэ болонхой … хэдэ түрүүш… зорилго бү… лэгшэд урд… жэлдэ 15 м… продукци … ниин загаһ… хизаарай б… рэглэдэг бо… гионтой эк… туһатай … жомоо бэел… олон хүнүү… хой.

РЕСП… ХООРОНД…

МОСКВА. … нальдэ» ба … ранудтай … СССР-эй ху… дэл шиидэ… нуудтай, … предприяти… вуудтай, гад… тэй, эрдэмэ… болон нийти… та холбоо … программаар … нэгэдэл шэн… хэрэгсэл тү… далдажа аб… Энэ зорил… дын фирм… баталагдажа … эдэ хоолой… нуудай хүд… хэйн эрхим … жировко …

ХҮГЖЭЛТЫН ЗАМУУД ТУХАЙ

нь декабриин
[мерто])
манай хэблэлдэ
хоёр хэлэн тухай
болоод бай-
газетэдэ
Намжилоной,
бусад ста-
зорюу-
бурядад үнэн-
удхатай
Гэхтэй хэм-
статьянууд
зүбөөр
ла гээд һа-

сэдэг болоо ха юм даа.

Жэшээлхэдэ, профессор В. Мантатов статья соогоо буряад хэлэнэй саашадаа хүгжэхын тула политическэ, экономическа эрхэ байдал мүнөө байгуулха хэрэгтэй гээд бэшэнэ. Мүн гансашье Буряадай ССР-тэ бэшэ, харин автономито округуудта буряад хэлые гүрэнэй хэлэн болгохые тэрэ дурадхаа.

Хэлэнэй эдэ асуудалнуудые шиидхэхэ талаар манай республикада гүрэнэй хэмжээгээр юун хэгдэхэ гээшэб? Хуулиин ёһоор һурагша бүхэн ямар хэлэн дээрэ ном үзэхэеэ өөрөө шэлэхэ эрхэтэй. Үгышье һаа, һургуулида оруулхадаа, түрэлхидынь шэлэнэ. Ц. Намжилон бэшэхэдээ, манай республикын байдалһаа уламжалан харахада, үхибүүдые хоёр хэлэн дээрэ һургахые дурадхана. Тиихэдээ нютагай, эндэхи зоной һанамжа хараада абаха шухала. Түрэл бэшэ хэлэ үзэхэнь үхибүүдтэ хүндэ байдаг. Гэбэшье хоёр хэлэ үзэһэн хүнүүд ухаатай байдаг гээд дүй дүршэл гэршэлнэ.

Манай республикада һүүлэй үедэл буряад хэлэнэй һэргээгдэжэ байһые мэдэнэбди. Урдань тэрэнэй хаягдажа, үхибүүдэй түрэл хэлэн дээрэ ном үзэхэеэ болиһон тухай бэшэгдээ, энээн тухай дахин хэлэһэнэй хэрэггүй. Мүнөөнэй байдал абажа харахада, социологуудай хэлэһэнэй ёһоор, залуу үетэндэ ород хэлэн хоёрдохи түрэл хэлэниинь болонхой. Би лингвист хүн гээшэб. Тиимэһээ хүн бүхэндэ гансал түрэл хэлэн байха ёһотой гэхэ байнаб.

Хоёр хэлэнэй хүгжэлтэ адли тэгшэ байха ёһотой. Нэгэниинь нүгөөдэеэ түрихэ ёһогүй. Түрэл хэлэеэ гүнзэгыгөөр шудалха арга боломжын мүнөө бии болоод байхада, ород хэлэ баһал үзэхэ хэрэгтэй. Энэмнай манай ороной нацинууд хоорондын харилсаанай хэлэн болоод байна ха юм. Ушар нимэһээ ород хэлэ илгажа, тэрэндэ хайша хэрэгээр хандажа болохогүй. Ород хэлэнэй манай арадта үзүүлһэн һайн һайхан нүлөөн айхабтар ехэ.

Манай ороной ород бэшэ арадуудта ород хэлэ «хүсөөр» үзүүлдэг гээд зарим буржуазна лингвистнүүд хэлэдэг. Энээниие юугээр баримталнаб гэхэдэ, оронноймнай ород бэшэ арадууд ород графикада ороһон байна ха юм. Бидэнэйшье хуушан монголоо орхижо, ород үзэгтэ ороһон тухайгаа урдахи статья соо бэшээ һэм. Энэмнай тон буруу юумэн. Нэгэдэхеэр, ондоо хэлэнһээ һайн юумыень абажа, хэлэн бүхэн өөрыгөө баяжуулдаг гээшэ ааб даа. Энэ хадаа бүхы хэлэнүүдэй хуулита ёһо заншал болонхой. Хоёрдохёор, манай орондо бүхы хэлэнүүдэй хүгжэдэг байһые нимэ баримта харуулна. СССР-эй зоной 94,3 процентнь өөрынгөө нациин хэлые түрэл хэлэмнай гэжэ тоолоно. Гурбадахяар, ород хэлэн ород бэшэ арадта өөһэдынь эрилтэ болоо ха юм.

Энэ хэлэгүйгөөр ажаһуужа шадахагүй болоо. Ород хэлэ һайнаар мэдэхэ, тэрэниие хэрэглэхэ хүнүүд орон соомнай жэлһээ жэлдэ олошорно. 1982 ондо СССР-эй зоной тоо бүридхэһэнэй дүнгөөр 42 миллион ород бэшэ зон ород хэлэ хоёрдохи хэлэмнай гэжэ тоолоно. СССР-тэ ажаһуудаг 421,6 мянган буряадуудай 92,6 процентнь буряад хэлэ түрэл хэлэмнай гэжэ тоолоно. Тэдэнэй 66,7 процентнь ород хэлэ хоёрдохи хэлэмнай гэхэ байна.

Саашадаашье ород болон бусад национальна хэлэнүүд адли тэгшээр хүгжэхэ ёһотой.

Түрэл хэлэмнай — түшэг хэшэгнай

Национальна республикануудай харилсаанда, тэдэнэй соёлой, эрдэмэй болон бусад хүгжэлтэдэ ород хэлэнэй аргагүй ехэ нүлөө үзүүлхэ байһаниинь мэдээжэ. Түрэл хэлэеэ ород хэлэнтэй адли тэгшэ шудалһан хүн түгэс болбосоронги, эрдэм һургуулитай байха жэшээтэй мүнөө болоод байна. Тиимэһээ буряад арад түрэл хэлэеэ шудалха хэрэг эдэбхижүүлбэшье, агууехэ ород хэлэ мүн лэ һайнаар үзэхэ ёһотой.

Гэхэтэй хамта энэ шууяатай, хүлгөөтэй сагта манай республикын хэблэлдэ буряад хэлэндэ онсо һуури үгэхэ тухай һанамжанууд хэлэгдэнэ. Буряад хэлэн манай республикын гүрэнэй хэлэн гэһэн статустай болоо. Гэбэшье буряад ород хоёр хэлэ «мүргэлдүүлжэ», урда урдаһаань табижа болохогүй. Эдэ хэлэнүүдэй мүрысэхэ, эүришэлдэхэ, политическэ, социальна үндэһэ һуури манда үгы. Тэдэ адли тэгшэ хүгжэхэ ёһотой.

У-Ж. ДОНДУКОВ,
Буряадай ССР-эй эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша, филологиин эрдэмэй доктор, багшанарай институдай профессор.

...жэнгын интернат һургуулиин

30 жэлэй ой гүйсэбэ

...НГЁОХОН ХОНХО ...ЖЭНГИРҺЭЭР...

...аа! Хаб-яа нютагаараа
...өөрынгөө һанаа үнөөн соо,
...жэ, түрэл һургуулиин-
...соогоо юушье хү-
...Харин мүнөө түрэл
...бии болоһоор 30 жэлэй
...байһан баярай үдэшэдэ
...олон һаналнууд тол-

...1960 он байгаал даа.
..., Яруунын, Загарайн
..., 2-дохи, 3-дахи, 4-дэхи
...сугларжа, Хэжэнгын
...(мүнөө дунда) интернат
...байһан байха юм. Эдэнэр
...хэгынгээ нэгыень гээ-
...булэнүүдэй хүүгэд

...аха зон боложо,
...һургуулиингаа алдар солые
...дээрэ үргэлсэһэн
...харалганүүдта илан-
...туйлагдаа бэ-
..., Дамдин Ванданов.
...Баатар Ванданов, Дамба
...дуу дуулажа, шүлэг
...алдаршаһан

...мүрысөөнүүдтэ Содном
...Дамбаев, Дымбрыл
..., Цымпил Цыренжапо Гуруев, Руслан Ге-
...футболой, хоккейн,
...талмайнууд дээ-
...мүрысөөнүүдтэ һур-
...солые арьбадхаа.

...түрүүшын директор Гы-
...Дымбилов, завуч Цырен
..., Цырен Золтоевич Зол-
...Ванчикова, Ирина
...Мункина, Чойбалсан Да-
..., Радна Нимаевич
...Иосифовна Хартикова,
..., Анна Николаевна
...бусад олон багшанар
...һургуули хамтын бай-
...соо ябадаг бидэнэртэ
...байгаа.

...класс эгээл түрүүшын
...интернат һургуулиин
...бэлэйбди. Тэрэ гэ-
...үнгэршөөл даа. Сагай
...харахада, богонишье
...жэшээхэдэ, горитой ута

...коридор соо орэ-
...айхабтар онсо
...мэдэрэгдэхэ юм. Олон
...зоной уулзахада,
...тоотодог гээшэ ха гээд
...ондоо болошооб-
...«Хэды үхибүү-
...асуудалнууд олоор
...зэдэлжэ байгаа

...директор Дугар
...һургуули дүүр-
...халуунаар амарша-
...30 жэлэй зам
...хөөрэһэн бай-
...хүбүүд, басагад түс ин-
...дүүргэжэ, ажабайдалай
..., Эдэнэр бултадаа
...һалбаринуудта ам-

...байдал тухай хөө-
...баясабабди. Тэ-
...туршалгын һургуули
...Эндэ һурадаг гол
...түрэл хэлэндэнь,
...заншалнуудта һургаха
...энэ хэрэг һайнаар
...материально-
...һуури яһала эдэбхитэй-

...республикын бусад бу-
...Хэжэнгын интернат һур-
...ехэ дүй дүршэлые
...ажал ябуулгадаа хэ-
...болоно бэшэ гү? Иигээд
...ойлгохоор ааб

...райкомой таһагые
..., районно Соведэй
...орлогшо В. Д.
...эрдэм һуралсалай таһа-

гые даагша В. Ц. Дашинимаев, урдань һургуулиин директорнүүдээр хүдэлһэн Г. Д. Дымбилов, Д. Г. Баяртуев, Г. З. Бальжиров, Ушхайтын совхозой директор Б. Б. Батомункуев, урданай олон һурагшад ендэр дээрэ гаража, түрэл һургуулияа, багшанараа амаршалаа, үнэн зүрхэнэй бэлэгүүдые барюулаа.

1966 онһоо хойшо иимэрхүү уулзалганууд огто эмхидхэгдээгүй аад, мүнөө эмхидхэһэн һургуулиин хүтэлбэридэ үнэн зүрхэнэй баяр баясхалан хүргэхэ хэрэгтэй. Энэ үдэшэ 1965 онһоо хойшо уулзаагүй зарим нүхэдтэеэ уулзажа, одоо садатараа хөөрэлдөөбди, юрэл бэе бэеынгээ элүүр энхэ, һайн һайхан ябаһаниень хаража, сэдьхэл, зүрхэеэ хананги тараабди.

1965 ондо 22 хүбүүд, 8 басагад, дүн хамтадаа гушан хүн Хэжэнгын интернат һургуули дүүргэжэ гараа һэмди. Мүнөө сугларһан арбан зургаан зон соо хүдөө ажахын хүдэлмэришэд, элдэб олон мэргэжэлтэд бии байба. Миша Будажапов, Баяр Самбаев, Дамба Гунзынов, Дармажап Дамбаев, Баатар Балданов, Цыжип Дамбиева, Сокто Бальжинимаев... Хүдэлһэн газартаа зонһоо дутуугүйгөөр ажаллана.

Цымпил Цыренжапов хүдөө ажахын институтда уран гараа хэрэглэхэ ажалтай. Дарима Дашидондокова дүршэл ехэтэй багша, нүхэрынь болоһон Ваня Бадмацыренов инженер-механик, Хориин районой Агропромсоюзда хүдэлнэ. Галдан Дашицыреновнай Хориин районой «Шэнэ Үдэ» газетын редакторай орлогшоор ажаллана. Бадма Галановнай «Буряадай ССР-эй габьяата багшын» нэрэ солодо хүртөө. Цыренжап Дамбаев техническэ эрдэмэй кандидат, Буряадай хүдөө ажахын институдай хүдөө ажахые оньһожоруулгын факультедэй доцент юм.

Уулзалгада орээгүй бусадшье нүхэднай һайнаар ажаһууна, барагаар хүдэлнэ гэжэ дуулахадаа, яһалашье баярлаабди даа. Тиихэдээ бидэнэрэй дунда һарюу ябадалтай, залхуу зальхай зоной үгы байһанда багшанараймнай габьяа горитой гээд һанаха байнабди. Илангаяа Дулма Ванчиковнагай...

Дулма Ванчиковна Ванчикова бүхы табан жэл соо шахуу бидэнэртэй ябаа. Интернадай ажабайдалда ушарһан олохон хүндэ хүшэр хаһануудые дабажа, һургуулияа дүүргэһэн байхабди. Тиихэдэмнай Дулма Ванчиковна ходо хажуудамнай ябажа гараал даа. Тиимэһээ манай сугтаа һанаха, дурсаха юумэн айхабтар элбэг байгаа ааб даа.

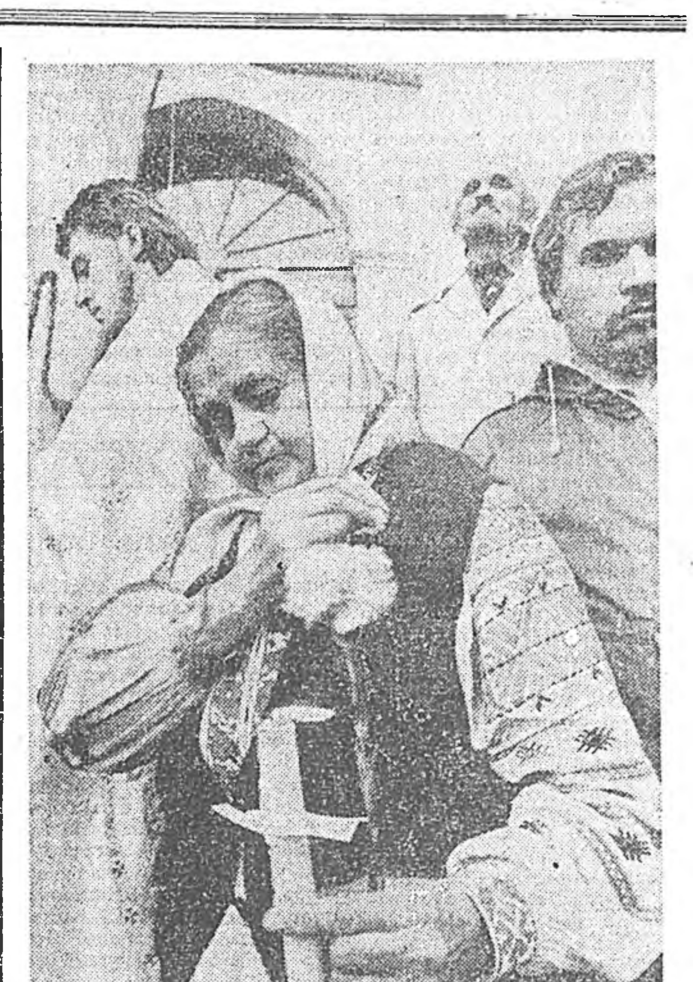
Түрэл һургуулиингаа богоһо алхажа, дахинаа һурагша болошоһондол өөрыгөө һанаха ушарнууд дайралдадаг лэ юм байна. Хэды ехэ сагай үнгэрөөшье һаань, интернаднай үнөөхил зандаа мэтэ. Зүгөөр һайнаар, анхаралтайгаар адаглахада, ондоошье болоһондол һанагдана. Коридорнууд соогуурнь ябахада, түрэл Буряад хэлэн дээрэмнай, буряад түхэл янза, нугалбари оруулан бүтээһэн шэмэглэл нюдэ хужарлуулна. Мүнөөнэйнь һурагшадшье бидэнэрһээ ондоо даа...

Гушан жэлэй хугасаа гээшэ айхабтар ехэ саг болоно гээшэ гү? Тиигэнэл хаш даа. Тэрэ холын 1960 ониие мүнөө сагтай жэшэхэ болоо һаа, одоо газар тэнгэри хоёр шэнги тад ондоо хаһанууд ха юм.

Дулааралгын, нэгэ хүндэ шүтэлгын хүндэ хүшэр хойшолонгуудые дабалгада эхи табиһан аад, үни болонгүй «хаалтануудаа» хаажа захалһан жараад онуудай эхин хаһа... Мүнөө сагаймнай хүлгөөтэй, зүришэлдөөтэй, тэнсүүригүй, хайшаашьеб шэлжэн оролгын хаһа... Тад ондоошье һаа, юугээрээшьеб адли хаһанууд бэшэ гү? Юрэл мүнөө сагынь бүри айхабтар хурса, эршэтэй, эрид байһанаараа илгарбашье, тэрэ Хрущевой үеын дулааралгын үргэлжэлэл болоногүй гү?

Тиимэһээ мүнөө сагай һурагшад бидэнэрэй хэрэг үргэлжэлүүлжэ, һургуулиингаа алдар солые саашадань улам арьбадхан дэлгэрүүлэг лэ! Интернат һургуулиин түүхын үе үеые холбон байһан хонгёохон хонхомнай жэнгирһээр ха юм...

Ц. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ,
түс һургуули 1965 ондо дүүргэгшэ, журналист.

1932 — 33 онуудта Украинада боложо үнгэрһэн үлэн хооһон сагуудта наһа бараһан хүнүүдэй дурасхаалда зорюулагдаһан ёһолол Киевтэ боложо үнгэрбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: үлэн сагуудай үедэ Волынь хотодо ажаһууһан, удаань 10 жэлэй туршада ямаршье зэмэгүйгөөр хардуулжа, эдир залуу наһанайнгаа 10 жэлые сталинска түрмэдэ үнгэргэһэн хүнүүдэй нэгэн Мария Чеп энэ ёһололдо хабаадаба.

ТАСС-ай фотохроника.

ТАСС ХИЛЫН СААНАҺАА

ПАНАМА. «России фермер» гэһэн программын ёһоор хүдөө нютагуудаа һэргээхэдэнь Панама РСФСР-тэ шадаха зэргээрээ туһалха юм,— гэжэ республикын хүдөө ажахын хүгжэлтын министр Эсекьель перес Родригес ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө мэдүүлээ һэн.

Туйлагдаһан хэлсээнэй ёһоор ойрын сагта России бүлэг фермернүүд Панамын хүдөө ажахын районуудта ерэжэ, фермерэй ажахы эмхидхэхэ ба эрхилхэ дүршэлтэй болохо, энэ талаар коммерческэ болон банковска ажал ябуулгын үндэһэ һууритай танилсаха юм. Мүнөө үедэ манай хоёр ороной хоорондо дипломатическа харилсаануудай тогтоогдоогүй байгаашье һаань, түс программа соо һайн түсэбүүд хараалагданхай. Экономическа холбоо барисаа хүгжөөбэл, манай арадуудай хоорондо олон талын холбоо барисаа хүгжөөлгэдэ туһалха гэжэ тоолонобди,— гээд министр сисолон зааба.

Гүрэнэй ба ниитын эмхинүүдэй, тэрэ тоодо мэдээсэлэй «Шэнэ һонин» агентствын, России коммерческэ банкын, «Синее движение» гэһэн бүхэсоюзна ниитын эмхиин, үйлэдбэриин «Нечерноземье» нэгэдэлэй, «Россия молодая» журналай үүсхэлээр «России фермер» гэһэн программа зохёогдоһон юм. Англиин, США-гай, Шэнэ Зеландиин ба Канадын фермернүүд түс программые бэелүүлхэдэ туһалхабди гээ һэн. Гадна Австрали ба Нидерланда энэ программада хабаадаха хүсэлтэй байһанаа элирхэйлээ бэлэй.

ТОКИО. «СССР-эй Арадай депутадуудай ээлжээтэ бэшэ съезд ни хүдэлмэриин хойноһоо Японой политическэ ба ниитын бүлэгөөрхид ехэ һонирхон адаглана. Японой парламентаринууд түс хуралдаанай ябасаар, тэндэ абтаха шиидхэбэринүүдээр онсо һонирхоно»,— гэжэ ТАСС-ай корреспонденттэй хөөрэлдэхэдөө, Япон-совет хани барисаанай парламентска нэгэдэлэй харюусалгата секретарь, Японой парламентын доодо палатын депутат Минору Мицута хэлээ һэн.— СССР-эй Президент М. С. Горбачевой албанай хэрэгээр Япондо ерэлгэнь япон-совет харилсаануудай түүхэдэ шухала үйлэ хэрэг болохо байна. Мүнөөнэй совет хүтэлбэриллэгын бэелүүлдэг шэнэ бодомжын политика бүхы дэлхэй дээрэ, тэрэ тоодо Япондо һайшаагдадаг. Энэ политикые саашань үргэлжэлүүлбэл, уласхоорондын шахардуу байдалые һуларуулха, бүхы дэлхэй дээрэ амгалан тайбан байдал бэхижүүлхэ, япон-совет харилсаануудые һайжаруулха бэзэ гэжэ бидэ ехэ найданабди,— гэбэ.

РИМ. «Пангии Марини жаса» гэжэ нэрлэгдэһэн правительственна бэшэ үргэмжын эмхи зургаа байгуулха тухай хэлсээндэ Италиин ниислэл хотодо һая гар табигдаа һэн.

Инвалидуудта, нютагһаа зугадан гарагшадта ба совет обществын тулюур байдалтай бусад хүнүүдтэ ашаг үрэтэй туһаламжа үзүүлхэ зорилго ниитын шэнэ эмхи урдаа табина. Тэдэниие ажалда оруулалгатай, аргалалгатай ба гэр байраар хангалгатай холбоотой асуудалнуудые түс эмхи шиидхэхэ юм. Айлнуудай үргэһэн мүнгөөр, предприятинуудай, фирмэнүүдэй, ниитын ба шажанай эмхинүүдэй һайн дураараа оруулһан мүнгөөр, мүн тэрэшэлэн выставкэнүүдые, лотерейнүүдые ба үргэмжын бусад хэмжээ ябуулганууды үнгэргэжэ олоһон олзо доходой мүнгөөр бүридхэгдэхэ юм.

★ ЭЛИНСЭГҮҮДЭЙНГЭЭ АЖАҺУУҺАН ЭХЭ НЮТАГ ТУХАЙ УРДЫНЬ ТҮҮХЭҺЭЭ ДУРСАЛГА. ★ ОРОЛДОСОТО АЖАЛААР ЛЭ АЖАБАЙДАЛАЙ ЖАРГАЛ АМАСАГДАДАГ. ★ БУРЯАД ОРОНОЙ ГОЛ ДАСАНГУУДАЙ НЭГЭН БАЙҺАН «ДАМЖЕН АРАНЖАЛИН ХИИД» ТУХАЙ. ★ ОКТЯБРИИН РЕВОЛЮЦИИН ҺҮҮЛЭЭРХИ НЮТАГАЙ ХҮГЖЭЛТЭ. ★ УГСААТА ЭРХЫН ТЭХЭРИЖЭ БАЙҺАН УРМАНДА. ★ НЮТАГАЙ ЭКОНОМИКЫЕ СААШАДАНЬ ХҮГЖӨӨХЭ ТУХАЙ БОДОЛНУУД.

Публицистикэ

СЭНХИР НУУРНУУДАЙ ОРОН

1.

ЯРУУНА. Гушан гурбан Гулбай гурбан Ехэ Ярууна гэжэ сэлюун уудам Буряадтаа алдаршаһан сэлгеэ уужам дайдатай, сэнхир номин нуурнуудтай, дэлгэр сэдьхэлтэй арад зоной нютагжаһан, дэмбэрэл һайхан заяатай Ярууна нютагнай! Энэ нютагай буряад угсаатан Хориин арба нэгэн Эсэгын уг гарбалтанай халуун бүлэдэ хабаатай.

Яруунада буряадуудай нютагжаһанһаа хойшо хэдэн зуун жэлэй үе соо хэды ехэ үйлэ хэрэгүүд үлгэн дэлхэйн нюрганда шуурган мэтэ сугларжа, энэ дайдаар шуухиран, эшхэрэн үнгэрөөб? Тиигэбэ яабашье, Яруунын буряадууд «саг сагтаа, сахилза хүхэдөө» гэһэндэл, алишье зуунай, алишье засаг түрын хуули хуби доро һуубашье, эдихэ эдеэтэй, үмдэхэ хубсаһатай, орохо гэртэй, үнэр баян мүнөө саг хүрэтэр ерэһэн түүхэтэй.

Эртэ урда сагһаа хойшо табан хушуун малаа үдхэжэ, зөөдэл һуудалтай байбашье, бурхан тэнгэридээ мүргэжэ, обоо мунханаа тахижа, «боро гэртээ богдо, хара гэртээ хаан» «дороо дүүтэй, дээрээ ахатай» ажана амгалан һууһан ха юм даа.

Гэхэтэй хамта, эндэхи бүгэдэ зоной адли тэгшэ зөөри хогшолтой ажаһуугаагүйнь мэдээжэ ааб даа. Таар үргэлһэн зайгуулшье, танха һахиһан архиншашье, тэһэ баяжаһан ноёншье, аяга тодоһон гэлэншье, алта мүнгөөр абдараа дүүргэһэн, адуу малаар ара үбэрөө бүрхөөһэн сооросшогүй баяшуулшье хуу баран бии һааб даа.

Түрхэлэй суута баян Базарсадын адуу морид һубарихадаа, түрүүшын адуунай Хоргын нуур тулажа ерэхэдэ, һүүлэйнь адуун хорёогойнгоо захаһаа хүдэлөөгүй байдаг юм һэн гэлсэгшэ. Мүнөө сагта ямаршье колхоз, совхоздо тиимэ олон адуун юун байхаб? Залхуу зайрангууд, архинша, хааршашад лэ үгытэй ядуу һуудалтай дээрэһээ зөөритэ хүнэй зараса болодог байгаа бшуу.

Баян хүн бэеынгээ бэрхэдэ, ажалша бүхэриг, нарин нягта байһандаа баяжадаг, байдалай урда ородог байһан бээз. Баян бүхэн хомхой хобдог, хорон сэдьхэлтэй, хооһон толгойтой байгаа бэшэ «ой модон үндэртэй, набтартай; олон зон һайтай, муутай» гэһэншүү ха юм даа.

Манай Яруунада урда сагуудта мэргэн бодолтой мэргэшүүл, урид мэдэлтэй мэдэлшэд, гэгээн ухаатан хурдан сэсэн хутагтанар, юрын хара хүнүүдшье, мүн улаан хэлэтые урдаа оруулхагүй шог ёгтошод, шорон үгэтэд, шобто хэлээшэд байһан гэхэл.

Жэшээлбэл, үнгэлиг зүлгэ Үльдэргэ нютагта түрэһэн юрын боро үбгэн Молон багша байгаа гэдэг. Молон багшын номнолые наһатай зон бага сага дуулаһан байха. Тэрэ үедөө Молон багшын мэргэн сэсэн номнол — ерээдүй сагай үйлэ хэрэг тон зүбөөр таaһан байдаг. «Худалша хойморто, үнэншэ үүдэндэ» гэһэн үгүүлбэринь алибаа үе сагуудта тохёолдоһон засаг түрын хүтэлбэридэ яаха аргагүй хабаатай бэшэ гү?

Үгышье һаа, улаан хэлэтые урдаа оруулаагүй. Һатюун гэжэ хүн баяд, ноёдоор үгын үнсэгөөр тэмсэжэ, «сээжын бүхэ сэрэг хүүтэ» гэдэгтэл хододоо иладаг, үгытэйшүүлдэ, ядапан тулиһанда баян ноён зонһоо хурса хэлээрээ шүүһэн мүнгэ, алтанһаа һайсахан хубаажархидаг байһан гэхэ. Буряад арадаймнай ёһотойл Будамшуу байгаа бэшэ гү?

Бүри урда сагай түүхэ домогоор Яруунамнай баһал баян байхал. Бабжа-Барас баатар тухай, эртын урда сагта энэ хизаарта ажаһууһан хүнүүд тухай, монгол зоной булаша тухай хэды олон домог түүхэ бииб? Бабжа баатарай хүлэг мориной туруунай мүр сараа эльгэн хара шулуун дээрэ тамгалагдан үлэһэн гэжэ домог бии. Тэрэ шулуун Исэнгын совхозой газар дээрэхи Корниково гэжэ голой эрьеын үндэр майлада оршодог. Би тэрэ шулууе харагша һэм. Мориной туруунай айхабтар томо мүр сараа дээрэнь бии һэн. Тэрэ шулуун дундуураа гантанхай. Хүлэг мориной гүйдэл дундаа шанга эршэтэйгээр гэшхэхэлээр хахарһан юм гэлсэдэг. Мүн Исэнгэ тосхоной хажуудахи нюсэгэн дободо эртэ урдын хүннүүдэй хэбтэшэ олдоһон юм. Хүнүүдтэйнь зэргэлээд жада, хадхуурнууд элдэб хутага, шүбэгэ олдоо һэн.

Арад зоной сэдьхэл бодолдо, оюун мэдэрэлдэ Эгэтын дасанай нүлөө айхабтар ехэ байгаа. Тэрэ дасан 1831 ондо нээгдэжэ, арамнайлагдахадаа (бурхан шүтөөнэй шанар оруулалга), Дамжен Аранжалин хиид гэһэн нэрэдэ хүртэжэ, Буряад ороной дүшөөд дасанай дунда нилээд суутай, эгээл олон лама, хубарагуудтай, мүн эгээл ехэнь тоотой байһан юм. Шажанай номнол арад зоной болбосоролдо, хүмүүжэлдэ нигүүлэсхы боди сэдьхэл түхөөжэ, амгалан байдал айладхахаһаа гадна түбэд эмээр үбшэ зоболонгые зайсуулдаг бэлэй.

Гушаад оной урдахануур мамбын (түбэд медицинэ) һургуули дүүргэһэн гурбан лама эндэ хүдэлдэг байгаа. Хэд бэ гэбэл: Баанайн лама, Жалсан Доржиин, Дамби-Нима Радныи. Дасанай Ламрин Мамбын дуган соо эм залаха зон зүг бүхэнһөө дүүрэн байдаг һэн.

Эгэтын дасан 1926 оной июниин нэгэндэ Хориин аймагай мэдэлдэ ороһон түүхэтэй. Дасанай дотор хэрэгэйнь мэдэлһээ гаража, Яруунын ябуулга яһала демократис шэнжэтэй байгаа гэжэ тоололтой. Жэшээнь, нэгэ баримта: 1926 оной январиин нэгэндэ Буряад-Монголой республикын Буддын шажанда шүтэгшэдэй хоёрдуугаар ехэ хуралаар зохёогдоһон заршам — тогтоол (устав) соохи, нэгэ дугаарта иигэжэ хэлэгдэнэ: «Баян, ноён зониие дээшэнь үргөөд, үгытэй ядуу зониие уруунь дараад, доро үзэжэ газаалхагүй, бурхан Буддын номнолой ёһоор тэн тэгшэ үзэжэ, номой хэрэг бүтээхэ». Теэд сагай байдал һэлгэжэ, һайн юумэн муу болоходо, муу юумэн һайн болохо үйлэ хуби тохёолдоо. Эгэтын дасан хүгжэн һалбархынгаа дээдэ шатада хүрөөд байтараа, гуша гаран онуудай хатуу шэрүүн үедэ зуун жэлдэ Буддын шажанай номнол дэлгэрүүлжэ, арад зоной туһада алба хээд, засаг түрын зарлигаар хосоршоһон намтартай. Дасанай хосорол сэгнэшэгүй ехэ хохидол арад зондо асарһан, зүүн зүгэй барилгын уран бүтээлнүүдэй хүшөө, шажанай шүхаг хоморой үнэтэ зүйлнүүд үгы хэгдэһэн байна...

Тиихэдэ, Юмэй арбан зургаан боти, ута хэбэй дүрбэн зуун жаран боти, дунда хэбэй зуун гушан боти ном судар, Ганжуурай зуун табан боти газаа хаягдажа, саһан мэтэ тала дайдые сагааруулан, Хара-Шэбэр, Эгэтэ голнуудай бургааһануудта хадажа, хэдэн жэлэй туршада бог шоройдо зуурагажа, бороо һалхинда шурдажа дууһаһан гэхэ...

II.

ОКТЯБРИИН хубисхалай һүүлээр эндэ, тэндэ таража һууһан яруунынхидай ажабайдал нилээдгүйхэн хубилһан ааб даа. Байһан газарнуудтаа хамтаржа, үхэр малаа ниилүүлжэ, коммуна, нэгэдэлнүүдые тогтоожо, хожомоо колхозууд болон хүгжэһэн байха юм.

Мүнөө аймагнай гуша мянганһаа үлүү дүрбэлжэн модо талмай эзэлнэ. Яруунымнай үргэн уужам дайда дээрэ дүн хамта хорин хоёр мянган хүн ажаһууна.

Аймаг соохи үндэһэн арад — буряадуудай тоо арбан мянганда хүрөө гэжэ зоной тоо бүридхэлэй һүүлэй дүнгөөр элирһэн байна. Нэгэ дүрбэлжэн километр газарта 1,2 хүн хүртэнэ.

Яруунымнай баруун захаһаа зүүн хилэ хүрэтэрнь аяар гурбан зуугаад модо болодог.

Уужам даа, Яруунамнай! Яруунымнай дайда байгаалиин үзэсхэлэн һайханда яһалахан хүртэнхэй даа, зэрэлгээтэһэн үрэжэлтэ халюун таланууд, үндэр шобхо хада ууланууд, үһаар баян гол мүрэнүүд үнгэ сэнхир нуурнууд, үлзы ногоон гүбээнүүд, уужам тохой шэбэрнүүд...

Баян даа, нютагнай арбай таряагаар, адуу малаар, аглаг дайдын хэшэгээр — ан гүрөөлөөр, ашагта малтамалаар, аажам сэнхир нуурнуудайнгаа мүнгэн хашарһата загаһаар...

Хүдөө ажахыда эзэн ёһоор хандажа, амитан зоной эдеэ хоолой жасада горитойхон хубитаяа оруулжа, мал ажалда, таряа талханда урагшаа һанаатайгаар хам орожо хүдэлһэн, хүдэлжэшье байһан ажалай түрүүшүүл Яруунадамнай олон байха даа.

Мүн промышленностиин талаар амжалта туйладаг коллективүүдшье бии. Жэшээлхэдэ, Яруунын загаһашад жэлһээ жэлдэ түсэбөө үлүүлэн дүүргэжэл байдаг.

Арадай эрдэм һуралсалай байдалһаа дурдабал, һүүлэй хорёод жэлэй туршада түрэл буряад хэлэнэймнай доромжолуулжа, һургуулинуудта үзэгдэхэеэ болинтоһон гэхэ гү, али ёһын тэдыдэ үсөөхэн хэшээлээр түсэблэдэг байһан сагай хойшолон мүнөө үедэ ажабайдалдамнай яаха аргагүй нүлөөлнэ. Залуу үеын зон (30—40 наһатан) үндэһэн хэлэеэ шудалаагүй дээрэһээ арадайнгаа ёһо заншал, уг гарбалайнгаа мүнөө үе саг хүрэтэр манда асаржа ерэһэн баялигые: үльгэр, онтохо, дуу, хүгжэм, уран зохёол, түүхэ домог мэдэхэгүй байһаниинь харамтай. Энээнһээ байтагай ядахадаа, түби дэлхэйдэ ганса манда үгтэһэн түрэһэн эхэ хэлэеэ мэдэхэгүй,ародшолон ябахань яаһан хара буухаар гээшэб!

Теэд мүнөө сагаймнай байдал һүүлэй жэлнүүдтэ хубилба. Түрэл хэлэеэ шудалха, арадайнгаа ёһо заншал һэргээхэ, буряад яһанай хүн байһанаа гэршэлхэ саг эрьен ерэбэ. Энэ хэрэгэй урагшатайгаар бэелхынь тула бага, ехэгүй—бултанаймнай оролдолго нүлөөлхэ.

Иимэ ехэ угсаата эрхынгээ тэхэрин ерэһэн урманда илангаяа залуу үетэнөө, һургуулиин үхибүүдые үндэһэн хэлэндээ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ, түрэл арадайнгаа абажа ябаһан ёһо заншал, соёл, искусствоя һэргээн хүгжөөхэ — бултанаймнай хэрэг мүн. Энэ талаар аймагаймнай зарим нютагуудта яһала ехэ юумэн хэгдэжэ эхилэнхэй. Жэшээлхэдэ, Эгэтын-Адагта, Мужыхада, Үльдэргэдэ гэхэ мэтэ.

Сэлгеэн сагаан Яруунамнай олохон хүбүүд, басагадтаа байгаалиһаа уран бэлиг хүртөөһэн байдаг. Дэлхэйдэ суута гараһан дуушан Галина Шойдагбаева искусствын эгээл үндэр дабаае дабажа, «СССР-эй арадай артист» гэһэн үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Дуушамнай түрэһэн, гараһан нютагайнгаа нэрэ түрые али зэргэ дээшэнь үргэбэ гээшэб!

Уран зохёолшоднай: Ц. Дондогой, С. Цырендоржиев, Б. Жанчипов, Ш-Н. Цыденжапов гэгшэд СССР-эй Уран зохёолшодой Холбооной гэшүүд болотороо ургаһан байна.

Сэнхир номин Яруунаһаамнай хэды олон дээдэ мэргэжэлтэй арадай ажахын элдэб һалбариин түлөөлэгшэд, эрдэмэй кандидадууд, эрдэмэй докторнууд гараа гээшэб? Нэгэ нэрэ дурдая. Цыбиков Еши Нянюевич — медицинын эрдэмэй кандидат, РСФСР-эй арадай депутат, республиканска больницын хирургиин отделениие даагша. Еши Нянюевич хэды олон хүнэй ами наһа абараа гээшэб!

Суута Цокто Номтоевич Номтоев багшын ажалда олон жэлэй туршада амжалтатай, залуу үетэниие хүмүүжүүлгэдэ онсо габьяатай байһанайнгаа түлөө гүрэн түрын дээдын хайра Социалис Ажалай Геройн нэрэ зэргэдэ Яруунадал ажаллахадаа хүртэһэн байха.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай хатуу шэрүүн жэлнүүдэй тулан ерэхэдэ, Яруунаһаамнай хоёр мянга табан зуугаад эрхим хүбүүднай дайнда мордоо бэлэй. Гал дүлөөр соробхилһон дайнда табан зуу гаран хүбүүднай эрэлхэг зоригтойгоор дайсантай тулалдаһаар дайнай газарнуудта мүнхэрөө. Яруунымнай баатар хүбүүн И. М. Трофимов шэн зориг, баатаршалга харуулжа, эрэлхэгээр хариин дайсантай тэмсэһэнэйнгээ түлөө Советскэ Союзай Геройн нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, нютагаа бусаһан юм.

Мүнөө үе сагнай ондоогоор эрьежэ, хүнэй болон алибаа арадай урдань хизаарлагдаһан эрхэ байдал сүлөө болон мүндэлбэ. Арад бүхэн өөһэдынгөө мэдэлээр нютаг оронойнгоо баялигые эдлэхэ, ёһо заншалаа һэргээхэ, үндэһэн хэлэеэ гүрэнэй болгохо гэхэ мэтын нангин эрхэтэй болобо. Энэмнайл ёһотой демократи ха юм. Гэхэтэй хамта хүн бүхэнэй сэдьхэлээ һайн тээшэнь хубилгаха, хүдэлмэридөө эзэн ёһоор хандаха, заршам журамаа сахиха, ажал, байдалаа һэргээн заһаха, байгаалияа хамгаалха саг тулажа ерээ. Тиигэбэл, экономическа таламнай һайжарха бшуу. Экономикоһоо бүхы юумэнэй дулдыдадагынь мэдээжэ.

Эгэтын дасанай дахинаа мүндэлһэниинь ехэл һайшаалтай. Арад зоноймнай сэдьхэл бодолой хүгжэлтэдэ, буряад зонойнгоо ёһо заншал һэргээхэ хэрэгтэ гуламтань болобо ха юм.

Яруунадамнай «Ярууна» гэжэ шэнэ газетэ бии болобо. Энэ газетэмнай уг гарбалайнгаа ёһо заншал һэргээхэ талаар материалнуудые, мүн арадай аман зохёолой абдарһаа һонирхолтой зүйлнүүдые, шэнэ уран зохёолнуудые, илангаяа, үхибүүдэй бэшэһэн зохёолнуудые толилжо байхаар түсэблэнэ.

Айл бүхэмнай «Ярууна» газетээ абажа уншаха аабза гэжэ найдагдана.

Цэдэн ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.
Нарпата.

ТОЛИ

ГЭДЭЭН- НЮГА НЮТАГАЙ ТҮРҮҮ ХОНИШОДОЙ ОРОЛДОСОТО АЖАЛ ТУХАЙ БОДОМЖО.

«ХҮБҮҮН ХҮН ЗОРИҺОНДОО...»

АРАД зоноймнай хэлэн аргагүй баян даа. «Хүбүүн хүн зориһондоо хүрэхэ, хүлэг морин ябаһандаа хүрэхэ» гэһэн оньһон үгэ арадай баян хэлые гэршэлһэн зүйр үгэнүүдэй нэгэн болоно. Энэ зүйр үгын эхин үгэнүүдые энэ бэшэлгынгээ гаршаг болгоһон ушарни байн элирхэ...

Уужам һайхан Зэдын
аймагай
Үргэн Бургалтайн
баруун урдахана
Үндэр Гэдээн уулын үбэртэ
Үлир мойһотой нютаг бии.
Тоһон сагаан эдеэтэй,
Торгон сагаахан хадагтай
Түрэһэн гараһан нютагни
Тоонто Гэдээн-Нюга[1] юм.
Элдин һайхан сэсэрлиг
нютагтаа
Эртэ урдаһаа наашаа
Элинсэг хулинсаг үг
гарбалнай —
Эжы, аба, аханар
эгэшэнэрнай

[1] Нюга—(сарт)— нуга.

адуу малаа үсхэжэ, амгалан тайбан һуудаг байһан юм. Энэ һайхан талмайе тойрон, һамар шэмэг элбэгтэй хүбшэ модоор бүрхөөгдэһэн Гунзан уула ба хойто захаарнь үндэр Гэдээн уула оршодог. Эдэ уулануудай хаяа хормойгоор тунгалаг номин уһатай, эртэ урдын үреэлтэй үргэн Зэдэ мүрэн урдажа байдаг.

Зэдэ мүрэнэй эрье дээгүүр элдэб түрэлэй ургамал: мойһон, үлир, улаагана болон жэмэстэ бусадшье модод элбэг.

Гэдээн-Нюгада урда сагһаа нааша Үлзытэтэн, Хорчодтон, Гочонтон, Харнуудтан гэжэ алдартай баруун сартуул угтай зон ажаһуудаг байгаа. Тэдэ зон мал адууһаар хэмгүй баян байһан тула Монгол-Моёоһоо нааша хаа яагүй буун нүүжэ, үхэр, хонидойнгоо ашаг шэмээр али бүхы хэрэгээ бүтээжэ, сагаан эдеэ, айраг, тарагаа эдижэ, үри хүүгэдээ айл болгожо, хурим түрэ, найр наада хэжэ, үнэр үргэн һуудаг байһан юм даа.

Гэдээн-Нюга гээшэ Ивалгын дасанай нээгдэхэдэ, түрүүшын хамба болоһон Дарма хамбын нютаг юм. Тэрэ нютагай үбгэд, хүгшэд хүндэтэ худа урагуудаа хүлеэн угтажа, хүндын эдеэн болгожо, иигэжэ айладхадаг байгаа:

һарын һайниие
һанан, һанан хүлеэжэ,
Үдэрэй һайниие
Үнжэн, хонон хүлеэжэ,
Үндэр ехэ заяатай,
Үргэн ехэ изагууртай
Ураг худагынар
ерэхэнь гэжэ
Хүлеэн, хүсэн байһан,
Хүрэнгөө бэлдэжэ байһан,
Тоһон үнгэтэ эдеэгээ
бэлдэжэ,
Торгон үнгэтэ хадагаа
бэлдэжэ,
Таанадтаа бэлэг болгон
баринабди!
Ууда һайхан сээжынгээ
Уянгата һайхан
дуугаа дуулажа,
Урматай һайхан үреэлээ
табижа,
Ундымнай эдеэе
барихыетнай хүлеэнэбди!

Мүн хүбүүн, бэриеэ шэнэ гэртэ оруулхадаа, гэрэй үреэл табидаг ёһотой байгаа. Жараад онуудай тэнгээр нютагай залуушуул — Гоша хүбүүн Лиза басаган хоёр хуби заяагаа ниилүүлээд, колхозойнгоо хонишод болоһон намтартай. Тиихэдээ эжы абынгаа бууса дээрэ гал гуламтыень дэгжээн үргэлжэлүүлжэ, нэрыень нэрлүүлхэ гэжэ хэлсэһэн байгаа.

Тэрэл зоригоороо үлзытэй, үреэлтэй һайхан тоонтодоо Үлзытын Лубсанай хүбүүн хани нүхэр Елизаветэтэеэ хамта элинсэг хулинсагайнгаа, эжы абынгаа нэрые нэрлүүлжэ, Гэдээн уулын үбэртэ һууна. Георгий Лубсанович Елизавета Цыреновна хоёр «Мир» колхозой хонишодоор 26-дахи жэлээ хүдэлжэ байна. Һүүлэй хорёод жэлдэ зуун эхэ хонин бүриһөө хододоо зуу гаран хурьга абажа ябана. Эхэһээнь һалгааха үедөө хурьгадайнгаа шэгнүүрые 22—24 килограмм болгоод, тобир тарганаар тушаадаг байна. Юрэдөөл, жэл бүхэндэ малайнгаа тоо толгойе нэгэшье гарза хоролтогүйгөөр, тарган томорюунаар түлжүүлжэ, он жэлээ үнгэргэдэг алдартай. Жэл бүхэндэ хонин бүриһөө 3,5 килограмм нооһо алдангүй хайшалдаг.

— 1988 оноһоо гэр бүлын арендэ гээшэдэ орообди,—гэжэ Г. Л. Улзытуев нёдондо хөөрэнэ һэн. «Т-25» түхэлэй трактор, үбһэ сабшадаг, тармадаг техникэ, зэр зэмсэг өөһэдынгөө мүнгөөр худалдажа абаа юм хаш. Гушан гектар сабшалан даажа абаа. Тэрээнһээ нёдондо 1060 центнер үбһэ хуряажа абаһан байна. Гадна 14 гектар газар дээрэ 800 гаран центнер зелёнко ургуулаад, һайханаар хуряажа абаа.

Бүлын арендэдэ ороходоо, 520 толгой хонидтой байгаа. Тиигээд туд тудтаа 1 центнер шэгнүүртэй 15 буруу даажа абаһан юм байна. Тэдэнээ тэжээжэ, 3,5 центнер шэгнүүртэй, тарган томо хашарагууд болгоод, колхоздоо тушаагаа гэлсээ һэн. Энээнһээ олзошье абаа бэзэ. Хонидһоошье олзо абтаа ааб даа. Тэсд «ажал хэһэн ама тоһодохо» гэжэ энэл бэшэ гү?

Иимэ шэнэ гуримаар ажаллахын тула шэнэ бодомжо хэрэгтэй, ходо мэргэжэл шадабарияа дээшэлүүлжэ байха шухала. Урда жэлнүүдтэ ноёдой ама хараад лэ, өөрын мэдэлгүй байдаг һааб даа. Харин мүнөө өөрын ухаан, өөрын тархи хэрэгтэй.

— Бүхы ажалаа өөһэдөө мэдээд лэ хэдэг байхада, бэедэ амар юм байна,— гэжэ Улзытуевтан хөөрэнэ һэн.

Г. Л. Улзытуев — ехэ зоригтой хүн. Зүгөөр зориг дээрэнь оролдосо хэрэгтэй ааб даа. «Хүбүүн хүн зориһондоо хүрэхэ, хүлэг морин ябаһандаа хүрэхэ»— гэһэн зүйр үгын удха мүнөө элирбэ ёһотой.

Нёдондо Г. Л. Улзытуев 50 наһатай болоһоной, мүн 25 жэлдэ таһалгаряагүй хонин ажалда ябаһанай ойн баярые мойһон шугы соогоо тэмдэглээ. Айлшадшье олон байгаа. Магтаалай үгэнүүд, шан, шагналнууд барюулагдаа, һайн һайхан үгэнүүд хэлэгдээ.

Нэгэ үбгэжөөлэй тэндэ хэлэһэн үгые дурдаха дуран хүрэнэ:

— Эрэ хүндэ табин наһан гээшэ сэл залуу наһан ха юм даа. Тиимэшье һаа, хорин табан жэлдэ хонин дээрэ хододоо түрүү һуури эзэлжэ, һайн ябаха гээшэ ехэ зоригой, оролдосын хэрэг. Иимэ ехэ зоригтой хүн гал сог дээрээ ябаһа гээшэ. Тиимэ тула үшөөл олон жэлдэ охитой дүлэтэйгөөр ажаллаад, наһанайнгаа амаралтада гаража, аша-гуша-дүшэеэ хаража, амгалан тайбан жаргал эдлэжэ, зуун наһанай зула бадараажа, зэндэмэни эрдэниин дүлэ носоожо. Гэдээн уулаяа бүрхээн ябахаар гайхамшаг олон хонитой боложо, үндэр наһа наһалжа, удаан жаргал эдлэжэ, сам буурал үбгэн, хүгшэн боложо һуухатнай болтогой!..

Георгий Лубсанович, Елизавета Цыреновна Улзытуевтан табан үхибүү томо болгожо, хүлыень дүрөөдэ, гарыень ганзагада хүргэжэ, айл аймаг болгожо табинхай.

Мүнөө жэлдэ Улзытуевтан зуун хонинһоо 98 хурьга абаа. Хонин һүрэгөө даагшаар гэхэ гү, али ахалагшаар нүхэрынь —Елизавета Цыреновнань томилогдонхой. Гэбэшье гэр бүлөөрөө бэеэ даагаад ажаллажа байһан зондо хэниинь ахалагша, хэниинь ажалшан бэ гэжэ илгахын аргагүй ааб даа. «Хүбүүн хүн зориһондоо...» гээд, нютагаймнай хүбүүн хани нүхэртэеэ һайн ябаг лэ даа!

Т. МЕНЖЕГИЙН,
ажалай ба дайнай ветеран.

«ҮРЭЖЭЛТЭ ГАЗАР ЭХЭ»

ХЭЛЭ бэшэгэй эрдэмэй кандидат, уран зохёолшо Шираб-Нимбу Цыденжапов һүүлэй үедэ ехэ эдэбхитэйгээр ажаллана. Гансахан 1990 ондо хэдэн ном тэрэ хэблүүлжэ үрдиһэн байна бшуу. Онсолбол, «Монголой нюуса тобшын» 750 жэлэй ойдо зорюулжа, «Чингис хаан» гэжэ ном ород хэлэн дээрэ бэшэжэ, гаргуулаа. Шэнжэлэлгын удхатай энэ номые зон ехэл һонирхожо угтаһан байна. Энэ номой гараһан тухай манай газетэдэ мэдээсэл толилогдоо һэн.

Тиихэдэ баһал шэнжэлэлгын удхатай «Хуушан бэшэгэй монгол хэлэнэй холбоо үгэнүүд» («Фразеологизмы старописьменного монгольского языка») гэһэн номынь олоной һонирхол татамаар байна.

Эндэ үшөө нэгэ ном тухайнь хэлэхэ һанаан байна. Тэрэ хадаа дээрэ бэшээтэй гаршагай үгэнүүдээр нэрлэгдэһэн ном. Энэ ном соогоо бэшээшын бэлигэй ондоо тала тобойсо харагдаба. Юун бэ гэхэдэ, тус ном соонь шүлэгүүдынь багтаһан байна.

«Үрэжэлтэ Газар эхэ» гэжэ ном зургаан хубиһаа бүридэнэ: Ажабайдалай үндэһэн», «Сагай эрьесэ», «Үнгэтэ юртэмсын зүрилдөөнүүд», «Дуунай эхин». «Инаг дуранай хүсэн», «һарюу мүрнүүд».

Түрүүшын бүлэгэй эхиндэ оруулагдаһан «Эхэ орондоо» гэһэн шүлэг найруулгаараа һонин байна: энэмнай ганса мэдүүлэлһээ бүридэһэн зохёол:

Хатуу шулуу
Хамхал хамхалһаар,
Түгдэлэ, түгдэлһөөр,
Түхэреэлэн монсогойлһоор,
һиилэ һиилэһээр,
һайхан болгоһоор,
Угалза бүхэниикэнь
Улам гоёоһоор,
Уран дарханай
Уран гараар
Уярма зүүдхэл
Хэдэгтэл адляар,
Үзэг бүхэниинь
Үлхэ үлхэһөөр,
Үгэ бүхэниинь
Холбо холбоһоор,
Шүлэгэйнгөө мүрнүүдэй
Шэмэг дээжыень
Шамдаа үргэнэб,
Эхэ оромни.

Ш-Н. Цыденжапов алибаа юумые философскоор бодомжолжо, һанагдаагүй һонёор шүлэгүүдээ хүрмэдэг, хүлеэгдээгүй тобшолол хэдэг поэт байна. Энэ хэлээшэеэ баталхаяа «Эхэ хартаабха» гэһэн шүлэг буулгаха дуран хүрэнэ:

Шашаг олониие түрэжэ,
үргэжэ үдхөөд,
Хамаг шадалаа бултыень
тэдээндээ үгөөд,
Хаташаһан хартаабха
гансаараа үхөөл,
Шорой доро борсогорхон
бэень үлөөл.

Энэ шүлэг уншахада, намартаа хартаабха малтахада, шорой доро борсойжо үлэһэн эхэ хартаабха гансаараа һанагдана бэшэ. «Шашаг олониие түрэжэ, үргэжэ үдхөөд», үри бэедээ үргүүлээдшье, үргүүлэншьегүй, наһаа үнгэргэдэг хэтын олон эхэнүүд һанаанда ороно.

Үгышье бол, иимэ шүлэг анхарая:

Гэрэйнгээ шала дээгүүр
дэбдигдэнхэй,
Хангалгүй хэмэл ургамалаар
шэмэглэгдэнхэй,
Хүйтэн шанартай, амигүй
хибэсы

Номой таг

Гамнажа, нюсэгэн хүлөөрөө
гэшхэбэшье,
Сэсэг набшаар
бүрхөөгдэһэн талаараа
Сабхяараа ябадагаа гэнтэ
шаналбаб.

Юрын лэ юумэ бэшэһэн шэнги аад, гүнзэгы удха багтаажа шадаха гээшэ поэдэй бэлиг гээшэ ааб даа.

Хүлнүүдэйнгээ хараха
нюдэгүй байһанда
Хүн наһанайнгаа
харгыда тэорихэгүй.
Зүгөөр тэрэ
сэдьхэлэйнгээ һохорто
Зүг шэгээ
алдажа магадгүй.

Эдиршүүлдэ зорюулагдан гараһан энэ ном оройдоол 1500 хэһэгтэй. Үсөөн гээшэ ааб даа. Энэ ном соо һайн шүлэгүүд олон. Хэлэ бэшэгэй эрдэмтэд согсолбори тухай рецензи бэшэхэ аабза гэжэ найдаад, манай газетын «Номой таг» дээрэ табижа, Ш-Н. Р. Цыденжаповай ээлжээтэ номой хэблэгдэһэн тухай уншагшадта дуулгаба гээшэбди.

Барандаа даган баясая!

Ц. ДОНДОГОЙ.

ХУЖАР ДЭЭРЭ

(Үнэн болоһон ушар)

Үбһэ хуряалгын үе түлэг дундаа. Наранай хадын саагуур шэбээлхэ үшөө урга тухай дүтэлөө. Үдэшэ бололгоноор гүрөөһэнэй буухираан, хүхын донгодоон, бахын бархираан ёһотой һонин хүгжэмһөө дүтүүгүйгөөр үдэшын сууряанда зэдэлдэг.

Цыремпилэй Дашабал залуу ябахадаа сахюуртаар бугын дуудаанда, гүрөөһэнэй барисаанда, шонын абада ябажа, баабгайе хүшүүргэдэжэ, булга хэрмэ барижа, ангай мяханай амта, арһа шүрбэһэнэй үнэтэйе, агнаха, абалха арга шудалһан жиирэй ангуушан байгаашье һаа, би шадахаб, би мэдэхэб, би буудахаб гэжэ огто хэлэдэггүй юм һэн. Хуушан монгол үзэгтэй, коммуна-колхоздо ноёсор ябаһан, хатуу харые дэрлээд үзэһэн, хаарта тамхиие хазаарлаад туршаһан, Хүльхисөөн коммунын хүлгөөн соогуур «хойноо хориггүй, хоёр заяандаа нүгэлгүй», түбшэн зантай, түбэһэн юумэнһээ тунхарихагүй, бэедээ хүртэшэгүй, бэрхэ тооной баабайнарай нэгэн байһан юм.

Чимидэй Доржо 16-тай ябаа. Эхин Чисаанын Баян-Гол нютагта малшанай бүлэ соо 1928 ондо түрөө. Хүбдүүд отогой, Нохой хүхүүрэй һэн. Дайнай үе соо табан класс дүүргэһэн болоод тракторист болоһон. Ном бэшэгтэ һүзэггүй аад, ноён даргада дуратай. Тракторай, хониной бригадануудта бригадираар, совхозой завхозоор хүдэлһэн. Хүхюу зугаатай, хүл хүлгөөтэй, хүниие хүндэлхэ, туһалхаар хододоо бэлэн ябадаг. Хоолой хонгёо, холшор солгёон, ажалда абьяастай, хүдэлмэридэ хүндэтэй, зүрхэн дээрэ, ябадал яаруу хүн һэн. Хорёо соохи мяхые борлуулжа шадахашье һаа, хээрын мяха олзолжо бирахагүй һэн ха.

Иимэ хоёр нүхэд нүхэсэжэ, хандагайн халбанаг, бугын булшан, гахайн гадар олзолхо гэжэ Зайтаг нютагай мэрса хужарнуудта наратайһаа һууҗа эхилбэ. Үбгэжөөлынь һалхинай доодо талада, залуунь һалхинай дээрэ, хоорондоо 200 метр зайтайгаар һуугаа һэн ха.

Зарим нэгэн һалан, залхуу, залуу ангуушад амитаниие алаһандаа баярлаад, гэдэһэ доторынь, тархи толгойень гү, али арһа шүрбэһыень нуугэ-хужарайнгаа хажуугаар хаяад ябашадаг ушарһаа тэдэнь хаа-яа баабгайн хүнэһэн болодог байгаа. Тиимэһээ Маахай Шараевич марсаяа мүн лэ эрьехээ маяргажа ерэдэг байба.

Хоёр ангуушадай һууҗа байтар, наранай тонгойхоһоо урид уряалгүй айлшан нэгэ бодожо, шагаажа, нэгэ һууҗа, маряажа, нэгэ һалхи өөдэ үнэрдэжэ, Доржын һууһан нууга тээшээ маяргажа эхилхынь тэндэ, баабгайе амидыгаар хараагүй хүн тэбдэһэндээ хамагаа табижархёод, буугай орондо бургааһан сагдуул баринхай, хубсаһа хунараа хуу тайланхай, эхэһээ түрэһэн эшэгүүртэ бэеэрээ, шадал мэдүүлэн шардайса гүйжэ, хүдэлөөгүй һууһан үбгэжөөлдөө ерээд, амидажа ядажа байхадань, тэрэнь урдаһаань бадарганаар бадашаад, барижа ябаһан бургааһаарнь һууса руунь шадал мэдүүлэн шабхадаад, Доржын хойноһоо дүтэлжэ ябаһан баабгай дээгүүр хэды буудаад, нуугада гал аһаахадань, баабгайшье зуг татан, хажуу тээшээ халба һүрэн зугадаа һэн.

Номгон байдалай тохёолдоходо, үбгэжөөлынь уур сухалаар орьёлон, «хужарта һууҗа шадахагүй, шандаган шэнги аймхай, шандааһагүй хүн байнаш, халтад гэбэл хоюулаа Маахай Шараевичай маажуурта орохомнай ха юм» гэжэ гэмэрбэ, гутарба ха. Тиигэд баабгайн ерэхэдэ, «Ши һууриһаа хүдэлэнгүй, буудангүй нуугадаа гал аһааха байгааш. Энэ буушни духыеш соолохо бэшэ хаям даа! Тиигээдшье бидэ хоёрой хонинойнгоо хорёо соохи монсогор сагаануудтаа аһгаашамнай дээрэ ха. Ябая саашаа» гээд һуури-нуугаһаа урмаа хухарангяар бодоо һэн гэхэ.

Ц. ЧИМИТОВ.

Хэжэнгэ.

БУДАЛАН НЮТАГ ТУХАЙ

УРДАНАЙ ДОМОГҺОО

Бурхата Буганда хоёрой хоорондо Табан «толгойто» гэжэ хада бии. Энэ хадын хоёр хажуугаар Хайлааһата, Иргайта гэжэ хабшалжалгануудоршодог.

Боохой хуасай Барьяа Мунгэтэ табан хүбүүтэй байгаа: Бамбаша, Өөдхэй, Бабжа, Хонтоли, Танхяана. Эдэ табан хүбүүдынь энэ хадын табан толгой нэгэ нэгээр эзэлээд, энэ минии толгой гэлдэн эзэмдэжэ, бургааһан номонуудаа дэлин, бургааһан һуршануудаараа харбалдажа, толгойн жэжэ шулуугаар шэдэлдэжэ, Хайлааһата, Иргайтын хабшалаар хоргодожо наададаг һэн ха.

Эдэ хүүгэд Тогоон шулуун дээрэ жэжэ шулуунуудые хаяад, тогоондоо мяхаа шанаба гээшэбди гэжэ шүхилдэдэг байһан гэлэй.

Бабжа баатарай наһа барахада, Баян уулын арын гүн жалга соо хүдөөлүүлһэн, хожомынь араг яһан сээжэ соонь шоно түрэһэн юм гэлсэдэг.

МҮНӨӨНЭЙ ДОМОГҺОО

Бурхатын хабсагайн тэндэһээ эртэ урда сагай хүнэй хүүр яһа академик Алексей Павлович Окладников жара гаран ондо олоод, СССР-эй Наукануудай академиин Археологиин музейдэ абаашаһан юм.

Мүн жара гэран онуудта Баатар хадын арын гүн жалгын адагай Ононой эрьедэ академик Окладниковай хүтэлбэри доро Шэтын багшанарай институдай оюутан эрдэмтэ багша Кирилловэй ударидалгаар хоёр жэл удаагаар малталга хэжэ, эртэ урда сагай (шулуун, хүлэр зэбсэгтэ) хүнүүдэй буусалһан газарай үлэгдэл олоһон байнад.
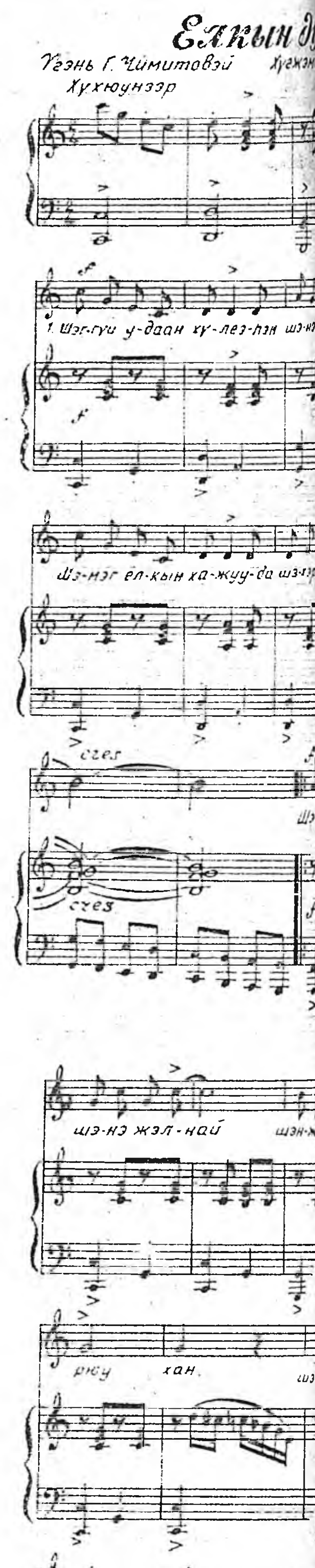
Б.-Б. НАМСАРАЙН.

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

СССР-эй Арадай депутадуудай дүрбэдэхи съезд дээрэһээ ТАСС-ай парламентска корреспондентнүүдэй бэшэһэн тоосоон «Хараа шэглэл шэлэгдээшье һаа...» гэһэн гаршагтайгаар газетын мүнөөдэрэй номерой нэгэдэхи хуудаһанай нээлтэ дээрэ ниитэлэгдэбэ.

«СССР-эй Вице-президент тухай», «СССР-эй Генеральна прокурорые баталха тухай», «СССР-эй дээдын арбитражна сүүдэй түрүүлэгшые һунгаха тухай» Совет Социалис Республиканиудай Союзай Арадай депутадуудай съездын Тогтоолнууд. СССР-эй Вице-президент Геннадий Иванович Янаевай намтар тухай тобшоор хөөрэһэн мэдээсэл байха.

Редактор
Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖИЕВ.

Шэгтүй удаан хүлеэһэн
Шэнэ жэлнай мүндэлбэ.
Шэнэ ёлкын хажууда
Шэжэр бообоор хүндэлбэ.

Дабталга:

Шэнэ жэлнай, Шэнэ Жэлнай—
Шэнжээрээ сарюухан,
сарюухан.
Шэжэр алтан ёлкомнай
Шэрэгээрээ арюухан,
арюухан.

Сэнхир экран

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 11.00 — Японой хүүгэдэй «Маримба понес» ансамблиин концерт. 11.30 — Жэлэй дүрбэн саг. Декабрь. 12.30 — Белоруссиин тосхондо хахад час соо. 13.00 —«Партнер». 13.30 — Время. 18.30 — «Илагшад». 19.30 — Время. 20.00 — Мультфильм. 20.15 — «Семь нянек» — уран һайханай фильм. 22.00 — Время. 22.30 — СССР-эй правительствада. 22.40— Опереттэ, опереттэ. 23.55 — Шэнэ һониной албан. 00.10— «һүниин тэнгэй урда ба һүүлээр».

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

МОСКВА. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—Мультфильм. 9.35 — Баримтата фильмүүд. 10.05 — Конкурсын һүүлээрхи бодомжонууд. 10.55—«Анатолий Соловьяненко на сцене и вне сцены» — баримтата фильм. 11.45 — Украин дуунай «Берегиня» студиин концерт. 12.10— «Отважный Ширак» — үхибүүдтэ фильм. 13.20 — Рождествогой концерт. УЛААН-ҮДЭ. 18.35 — «Экран» — теле-согсолбори. 18.35 — Шэнэ жэлэй һайндэрэй дамжуулга (буряадаар). 19.05 — «Буряад ороной һонинууд». 19.55— Үнгэржэ байгаа жэлтэй хахасажа байхадаа. МОСКВА. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.15 — Объектив. 21.45 — Шухала асуудалаар хөөрэлдөөн. 22.00 — Время.

Кино, театрнуудта

ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА
ВЕЧЕР РОМАНСА — в 19.
БУРЯТСКИЙ ТЕАТР ДРАМЫ ИМ. Х. НАМСАРАЕВА
АЙ ДАА, ЗАЛУУ НАҺАН... Концерт с участием нар. арт. Бур. ССР Ц. Уладаевой, М. Елбонова и артистов Эржены и Саян Жамбаловых — в 19-30.
«ДРУЖБА»
ДА ЗДРАВСТВУЕТ СЕРВАЦІ— в 10, ПРИКАЗ 027 — в 12, 15-20, 18-40, В ПОЛОСЕ ПРИБОЯ — в 13-40, 17 20-20.
«ПРОГРЕСС»
Красный зал — МАРИЯ МАГДАЛИНА — в 10, 11-50, 13-30, 15-10, 16-50 18-30, 20-20.
Зеленый зал — КЛЕЩ (2 серии) — в 10, 12-30, 15-10, 17-40, 20-10.
«РОДИНА»
ЗАКОЛДОВАННЫЙ МАЛЬЧИК — в 10, 16, ДАВАЙТЕ ЛЮБИТЬ — в 12, 14, 18-10, 21-50, НОВЫЕ АМАЗОНКИ — в 20.
«ОКТЯБРЬ»
МАРИЯ МАГДАЛИНА — 12, ДРУГ БЕДНЫХ (2 серии) — в 9-40, 13-30, 16, 18-20.
«БАЙКАЛ»
ЗОЛУШКА — в 16-30, ЛЮБИМЫЙ РАДЖА (2 серии) — в 18, 20-30.

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора —2-68-08, зам. редактора —2-62-62, отв. секретарь —2-50-52, секретариат —2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды —2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, агропромышленный —2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта —2-69-58; культуры и школ —2-60-21. 2-57-63; информации —2-34-05; переводов —2-54-93; писем и селькоров —2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин —91-1-44, г. Северобайкальск —35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское —3-40-69. Директор издательства —2-37-32, бухгалтерия — 2-33-77, вахта —2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана в ...канской типографии издательства Бурятской ... ректор 2-40-45

Заказ № 299